
АНТОН ЧЕХОВ

Ч А Й К А¹

4 пардали комедия

Уйгун таржимаси

ИШТИРОК ЭТУЧИЛАР

Ирина Николаевна Аркадина, эрининг фамиляси буйича Треплева, актриса.

Константин Гаврилович Треплев, унинг ўғли, ёш йигит.

Петр Николаевич Сорин, унинг акаси.

Нина Михайловна Заречная, ёш қиз, бой помещикнинг қизи.

Илья Афанасьевич Шамраев, хизматдан бўшаган поручик, Сориннинг иш бошқаручиси.

Полина Андреевна, унинг хотини.

Маша, унинг қизи.

Борис Алексеевич Тригорин, ёзучи.

Семён Семёнович Медведенко, муаллим.

Яков.

Хизматкор,

Ошпаз.

Хизматчи хотин.

Воқиа Сориннинг қишлоқдаги қўрғонида бўлади. Учинчи ва тўртинчи пардалар орасида икки йил вақт ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

Соринлар боғининг бир чеккаси. Тамоша зали томонидан боғнинг ичкарисига қараб, кўл томонга кенг хибон чўзилиб кетган, уни хонаки спектакль учун наридан-бери қурилган эстрада тўсиб турипти. Шу туфайли кўл бутунлай кўринмайди. Эстраданинг чап ва ўнг томонлари чакалакзор. Бирнеча стул ва кичкина стол.

¹ Оқ чорлоқ.

Қуёш эндигина ботган. Пардаси ёпиқ эстраданинг ичида Я қ о в ва бошқа хизматкорлар бор; сахна ичидан йўтал ва тақиллаган овозлар эшитилади. Маша блан Медведенко чап томондан, сайр-тамошадан қайтиб келадилар.

Медведенко. Нега энди доим қора кийиб юрасиз? Маша. Бу ҳаётимизнинг азаси. Мен бахтсизман.

Медведенко. Нега энди? *(Уйланади.)* Тушунолмайман... Ўзингиз соғ-саломатсиз, отангиз эса, гарчи бадавлат бўлмаса ҳам, ўзига тўқ. Мен сизга қараганда, хийла оғир ҳаёт кечираман. Ойига бори-йўги 23 сўм оламан, шундан ҳам эмеритурага¹ ушлаб қолишади, шундай бўлса ҳам мен қора кийиб юрмайман. *(Ўтирадилар.)*

Маша. Гап пулда эмас. Камбағалнинг ҳам бахтиёр бўлиши мумкин.

Медведенко. Назарияда-ку шунақа-я, аммо амалда эса бошқача бўлиб чиқади: мана мен, онам, бунинг устига икки синглим блан укам бор, маош бўлса жам'и 23 сўм. Ахир ейиш, ичиш керакми? Чой блан қанд керакми? Тамаки керакми. Шундай бўлгач эплаштириб кўрингчи!

Маша *(эстрадага қараб)*. Ҳадемай спектакль ҳам бошланади.

Медведенко. Шундай, Заречная ўйнайди, пьесани бўлса Константин Гаврилович ёзган. Улар бир-бирларини севиб қолишган, бугун уларнинг қалби ягона бир бадий образни яратиб бериш майли блан бирлашади. Менинг қалбим блан сизнинг қалбингиз бошқа-бошқа, қалбларимиз бир-бирига ўхшамайди. Мен сизни севаман, соғинганимдан уйда ўтиролмайман, ҳар куни буёққа олти чақирим, яна уёққа олти чақирим пиёда йўл босаман, аммо сизнинг тарафингиздан фақат бепарволик кўраман, холос. Бу ма'лум нарса. Мен камбағал, оилам эса катта... Ейишга овқати йўқ одамга ким ҳам эрга чиқишни хоҳлайди дейсиз.

Маша. Бўлмаган гап. *(Тамаки ҳидлайди.)* Сизнинг муҳаббатингиз менга та'сир қилаяпти, лекин мен унга муносиб жавоб қилолмайман, бор гап шу. *(Тамаки қутисини унга узатади.)* Марҳамат.

Медведенко. Хоҳишим йўқ. *(Пауза.)*

Маша. Ҳаво дим бўлаяпти. Кечаси момақалдироқ бўладиганга ўхшайди. Сиз бўлсангиз доим фалсафа сота-

¹ Бир маҳкама хизматчиларининг ойлигидан ушланиб қоладиган пенсия капитали.

сиз ё бўлмаса пул ҳақида гапирасиз. Сизнингча дунёда камбағалликдан бошқа бахтсизлик йўқ, менимча жулдир кийимда юриш, тиланчилик қилиш, менинг ҳозирги аҳволимдан минг ҳисса яхшироқ, чунки... ҳе, келинг кўйинг, сиз бунга барибир тушунмайсиз...

Ўнг томондан Сорин ва Треплев киради.

Сорин (*ҳассасига суяниб*). Менинг миждимга, ука, қишлоқ унча тўғри келмайди, бу ма'лум нарса, мен барибир буерга кўниколмайман. Кеча кечқурун соат ўнларда ётдим, бугун эрталаб соат тўққизда турдим, шундай ҳис қиляпманки, кўп ухлаганимдан миям бош суягимга ёпишиб қолганга ўхшайди ва ҳоказо гап. (*Кулади.*) Тушлик овқатдан кейин бўлса бехосдан яна ухлаб қолибман, маана энди тамом ланжман, ўзимни жуда ёмон ҳис этаяпман ва ниҳоят шуни айтиш керак...

Треплев. Тўғри, сен шаҳарда яшасанг керак. (*Маша блан Медведенкони кўриб.*) Афандилар, тамоша бошланганда сизни чақирадилар, ҳозирча буерда ўтириш мумкин эмас. Марҳамат қилиб, боринглар.

Сорин (*Машага*). Марья Ильинична, барака топинг, дадангизга айтсангиз, итни ечиб қўйиш тўғрисида буйруқ берсалар, финшийбериб жуда жонга тегди. Синглим, бугун ҳам кечаси блан ухлайолмади.

Маша. Отам блан ўзингиз гаплашинг, мен гаплашмайман. Худо хайрингизни берсин, бу ишдан мени холи этинг. (*Медведенкога.*) Юринг, кетдик!

Медведенко (*Треплевга*). Демак, сиз тамоша олдидан бизга одам юборасиз.

Ҳар иккаласи чиқиб кетади.

Сорин. Демак, бугун ҳам туни блан ит финшийб чиқади десангизчи. Қизиқ гап, ҳечқачон мен қишлоқда ўзим истагандек яшайолмайман. Илгарилари 28 кунга отпускаи олиб, ҳордиқ чиқаргани буерга келардим, шу блан тамом эди. Аммо буерда бўлса турли бўлмағур нарсалар шундай жонга тегар эдики, келган кунингоқ жўнаб қолдинг келарди. (*Кулади.*) Мен ҳар сафар буердан жон-жон деб, жўнаб кетардим... Энди бўлса хизматдан истефо берган кишиман, борадиган жойим ҳам йўқ. Ниҳоят шуни айтиш керакки, истасам ҳам, истамасам ҳам барибир шу ерда яшайман...

Яков (*Треплевга*). Константин Гаврилович, биз чўмилгани борамиз.

Треплев. Яхши, фақат ўн минутдан сўнг жойингизда бўлинг. (*Соатига қарайди.*) Тез орада бошланади.

Яков. Хўп бўлади. (*Кетади.*)

Треплев (*саҳнага кўз ташлаб*). Мана шу ҳам театр! Парда, ундан кейин биринчи кулис, кейин иккинчиси, ундан нарёғи бўшлиқ. Ҳечқандай декорация йўқ. Парда очилганда кўзга кўл блан уфқ кўринади. Пардани роса соат саккиз яримда, ой чиққанда очамиз.

Сорин. Жуда соз.

Треплев. Агар Заречная кечикиб қолса, шубҳасиз, тамошанинг бутун қизиғи кетади. Аллақачоноқ келиши керак эди. Отаси блан ўгай онаси унинг ҳарбир қадами ни пойлайдилар, унга уйдан чиқиб келиш худди тюрмадан чиқиб келишдай қийин. (*Тоғасининг галстугини тузатиб кўяди.*) Соч-соқолинг пахмайиб, тўзиб кетипти, бироз олдирсанг тузук бўлармиди...

Сорин (*соқолини қашлаб*). Ҳаётимнинг фожиаси бу. Ёшлигимда ҳам башарам шунақа эди, баайни, сурункасига ичиб юрган кишига ўхшардим. Мени ҳечқачон хотинлар яхши кўрмаган. (*Ўтиради.*) Нима учун синглимнинг кайфи бузуқ кўринади?

Треплев. Нима учун? Зерикади. (*Елғиз ўтиради.*) Рашк қилади. У, ҳалитданоқ менга ҳам, спектакльга ҳам, менинг пьесамга ҳам қарши, чунки у эмас Заречная ўйнайди. У менинг пьесамни билмайди, аммо ҳалитданоқ уни ёмон кўради.

Сорин (*кулиб*). Э, қаёқдаги гапни гапираётибсан...

Треплев. Мана шу кичкина саҳнада у эмас, Заречнаянинг муваффақият қозониши унга алам қилади. (*Соатига қарайди.*) Менинг онам жуда ғалати табиатли аёл-да. Шубҳасиз у қобилиятли, ақлли, китоб устида жонини беради, Некрасовнинг ше'рини ёддан ўқиб беради. Қасаллар устида худди фариштадек парвона бўлади; аммо унинг олдида Дузени мақтаб кўр! Уҳҳу! Фақат уни мақташ керак, унинг ҳақидагина ёзиш лозим, унинг «*La dame aux camelias*»¹да ёки «Ҳаёт тутуни»²да зўр маҳорат блан ўйнашини қиқчириб мадҳ этиш керак, аммо буерда, қишлоқда унақанги тумтарақлар бўлмагани учун, у зерика-

¹ «*Камелияли хоним*» — А. Дюманинг пьесаси.

² Б. Маркевич пьесаси.

дию, заҳрини бизга сочади, биз ҳаммамиз унинг душмани, гўё биз ҳаммамиз унинг олдида айбдор. Кейин у жуда хурофотчи, уч шамдан, ўн учинчи рақамдан қўрқадди. Ўзи хасис. Унинг Одессадаги банкда етмиш минг сўм пули бор. Буни мен аниқ биламан. Аммо ундан пул қарз сўраб кўр, шу заҳоти йиғлаб юборади.

С о р и н. Сен, пьесам онамга ёқмайди, деб ўйлаб, ҳалитдан ҳаяжонга тушаётибсан холос. Тинчлан, онанг сени яхши кўради.

Т р е п л е в (*гулнинг баргини юлиб*). Севади-севмайди, севади-севмайди, севади-севмайди. (*Кулади.*) Мана кўраяпсанми, онам мени севмас экан, севмайди. Бўлмасачи! У яшашни, севишни, рангоранг либослар кийишни хоҳлайди, мен эса йигирма бешларга кириб қолдим. мен ҳамавақт онамга унинг кексайиб бораётганини эслатиб турибман. Мен йўғимда унинг ёши атиги ўттиз иккида эди, менинг ҳузуримда қирқ учда, мана шунинг учун ҳам у мени ёмон кўради. Шунингдек у менинг театрни таноқмаслигимни ҳам билади. Ўзи эса — театрни севади, ўзини инсониятга, муқаддас сан'атга хизмат қилаётибман, деб ҳис этади, менимча ҳозирги театр — эскилик, хурофотдан бошқа нарса эмас. Парда очилганда, тунги чироқ шу'ласи остида, уч деворли хонада бу зўр исте'додлар, муқаддас сан'ат муҳиблари одамларнинг қандай таом ейиши, ичиши, севиши, юриши ва кийим кийишларини ифодалаб берар эканлар; ярамас манзара ва сўзлардан бирон ахлоқ — кичкина, ўнггай англашиладиган, рўзғор учун фойдали бўлган ахлоқ ўйлаб чиқаришга уринар эканлар ва менга ўша бир, ўша биргина нарсани минг хил қиёфага солиб келтираберар, келтираберар эканлар, мен бема'ни, Эйфел минорасидан Мопассан қочгани каби бошимни чангаллаб улардан қочаман.

С о р и н. Театрсиз мумкин эмас.

Т р е п л е в. Янги шакллар керак. Янги шакллар зарур, агар улар бўлмаса, у ҳолда ҳечнарсанинг бўлмасани ма'қул. (*Соатига қарайди.*) Мен онамни севаман, қаттиқ севаман; аммо у ма'носиз ҳаёт кечиради, анави ёзучи блан ҳамиша илашиб юради. Номини доимо газетага ёзганлари ёзган — бу эса тинкамни қуритади. Ба'зан менинг қалбимда оддий кишиларга хос бўлган худбинлик бош кўтаради. Ба'зан онамнинг машҳур актриса эканидан ўкинаман ҳам. Агар у оддий аёл бўлганда, мен ўзимни бахтлироқ деб ҳис қилардим. Ба'зан унинг олдида

ёптасига шуҳрат эгалари бўлган: артистлар, ёзучилардан иборат меҳмонлар ўтиришади. Улар орасида ожиз, ҳеч нарсага арзимайдиган ёлғиз менгина ўтираман, улар мен билан фақат унинг ўғли бўлганим учун муомала қиладилар. Тоғажон, ахир бундан ҳам алам қиладиган, бундан ҳам бема'нироқ вазият бўладими? Мен кимман? Нимаман ўзим? Изоҳ қилиб бўлмайдиган вазият юз бериб университетнинг учинчи курсидан чиқиб кетдим, ҳечқандай қобилиятим, бир пақир пулим йўқ, паспортимга эса, киевли мешчанин деб ёзилган. Менинг отам машҳур актёр бўлса ҳам, киевли мешчанин эди-ку! Шундай қилиб онамнинг меҳмонхонасида ўша артистлар, ёзучилар менга шафқат билан илтифот кўрсатар эканлар, менга улар худди ўз назарлари билан менинг ожизлигимни ўлчаётган бўлиб туйилар эди,— мен уларнинг фикрларини англаб эдим-да, оёқости бўлаётганим учун изтироб чекардим...

С о р и н. Дарвоқи' менга айтчи, бу ёзучи қанақа одам ўзи! Унга сра тушуниб бўлмайди. Доим индамай юради.

Т р е п л е в. У ақлли ҳамда содда одам, аммо бироз савдойироқ. Ўзи дуруст киши. Ҳали қирққа ҳам етмаган. Аммо ҳалитданоқ машҳур ва кекирдагига қадар тўқ... Агар унинг асарларига келсак, у... сенга қандай деб айтсам бўларкин? Еқимтой, исте'дод билан ёзилган... броқ Толстой ёки Золядан кейин Тригоринни ўқигинг келмайди.

С о р и н. Аммо, мен, ука, адабиётчиларни яхши кўраман. Бир вақтлар икки нарсани жуда орзу қилардим: уйланишнию, ёзучи бўлишни, броқ униси ҳам, буниси ҳам бўлмади. Ҳа, жуда бўлмаса кичикроқ ёзучи бўлиш ҳам яхши нарса. Ниҳоят шунини айтиш керак-ки...

Т р е п л е в (қулоқ солади). Мен оёқ товушларини эшитаяпман... (Тоғасини қучоқлайди.) Мен усиз яшайолмайман... Ҳатто унинг оёқ товушлари жуда ажойиб... Мен бениҳоят бахтиёрман... (Тез-тез юриб, саҳнага кириб келаётган Нина Заречнаянинг қаршисига боради.) Маликам, менинг орзу-умидим!

Н и н а (ҳаяжонда). Кечикканим йўқ шекилли... Албатта, кечикканим йўқ...

Т р е п л е в (унинг қўлларини ўради). Йўқ, йўқ, йўқ...

Н и н а. Куни билан безовта бўлдим, қаттиқ ваҳимага тушдим! Отам юбормай кўядими деб, жуда кўрқдим... Аммо у ҳозир ўгай онам билан жўнаб кетди. Осмон қизариб, ой чиқабошлагач мен отимга устма-уст қамчи босиб,

елиб келдим. (Кулади.) Мен хурсандман. (Сориннинг қўлини қаттиқ қисиб кўришади.)

Сорин (кулади). Кўзларингиз қизарган, назаримда йиғлаган кўринасиз. Ҳе, ҳе! Яхши эмас!

Нина. Йўқ, шунчаки ўзим... Кўраясизми, нақадар оғир нафас олаялман. Ярим соатдан сўнг қайтиб кетишим керак, шошилиш лозим. Худо хайр берсин, мени узоқ ушлаб қолманг. Мумкин эмас, мумкин эмас. Буерда эканимни отам билмайди.

Треплев. Дарҳақиқат, бошлаш фурсати етди. Бориб ҳаммасини чақириб келиш керак.

Сорин. Мен бориб чақириб келақолай. Бир нафасда бўлади. (Унг томонга қараб кетади ва ашула айтади.) «Францияга икки гренадёр¹...» (Атрофга қарайди.) Бир вақтлар худди шунга ўхшаб қўшиқ айтганимда товариш прокурора² менга қараб: «Жаноблари, овозингиз жуда ўткир экан-у»... деган эди. Кейин бироз ўйланиб туриб: «Лекин... ёқимсиз» деб қўшиб қўйган эди. (Кулганича чиқиб кетади.)

Нина. Отам блан ўгай онам мени бу ёққа юборишмайди. Буерни улар богема дейдилар... Мени актриса бўлиб кетмаса эди, деб кўрқишади.. Мен эса худди чайка сингари буёққа — кўлга қараб интиламан... Юрагимда севгингиз ҳоким... (Атрофга қарайди.)

Треплев. Ўзимиздан бўлак ҳечким йўқ.

Нина. Назаримда анов ёқда биров бор...

Треплев. Ҳечким. (Упишадилар.)

Нина. Бу қандай дарахт?

Треплев. Қайрағоч.

Нина. Нима учун у буқадар қора?

Треплев. Кеч кириб қолди, кечкурун ҳамма нарса ҳам қорайиб кўринади. Барвақт кетиб қолманг, ўтинаман сиздан.

Нина. Мумкин эмас.

Треплев. Нима, агар мен сизникига борсамчи? Мен деразангизга тикилиб, туни блан богингизда тик туриб чиқаман.

Нина. Мумкин эмас, сизни қоровул пайқаб қолади. Трезор ҳали сизга ўрганган эмас, вовуллайди.

Треплев. Мен сизни севаман.

¹ Гейненинг «Икки гренадёр» ше'ридан.

² Революциядан илгариги мансаб.

Н и н а. Тсс...

Т р е п л е в (*оёқ товушларини эшитиб*). Ким у! Яков, сизмисиз?

Я к о в (*эстрада орқасидан*). Худди ўзи.

Т р е п л е в. Жойларингизга туринглар! Вақт етди. Ой чиқаяптими?

Я к о в. Худди шундай.

Т р е п л е в. Спирт борми? Олтин гугурт-чи? Қизил кўзлар кўринган вақтда олтингугурт ҳиди бурқираб кетиши керак. (*Нинага.*) Сиз ҳам боринг, уерда ҳамма нарса тайёр. Ҳаяжонга тушиб қолдингизми?

Н и н а. Ҳа, жудаям. Онангиз майли, ҳечнарса эмас, мен у кишидан қўрқмайман, аммо Тригорин ҳам шу ерда экан... Унинг ҳузурда ўйнаш мен учун қўрқинчли ва уят... Машҳур ёзучи... ўзи ёшми?

Т р е п л е в. Ҳа.

Н и н а. Унинг ҳикоялари нақадар яхши-я!

Т р е п л е в (*совуққонлик блан*). Билмайман, ўқиган эмасман.

Н и н а. Сизнинг пьесангизда ўйнаш қийин. Унда жонли кишилар йўқ.

Т р е п л е в. Жонли кишилар! Ҳаётни қандай бўлса, шундай эмас ва қандай бўлиши кераклигини ҳам эмас, балки хаёлларда қандай тасаввур қилинса, худди ана шундай тасвирлаш лозим.

Н и н а. Сизнинг пьесангизда ҳаракат кам, у, қуруқ гапдан иборат, холос. Пьесада, менинг фикримча, албатта, муҳаббат бўлиши керак... (*Ҳар иккиси ҳам сахна орқасига ўтиб кетади.*)

П о л и н а А н д р е е в н а блан Д о р н кирадилар.

П о л и н а А н д р е е в н а. Ҳаво нам тартабошлади. Боринг, галошингизни кийиб келинг.

Д о р н. Мен иссиглаб кетаяпман.

П о л и н а А н д р е е в н а. Сиз ўзингизни эҳтиёт қилмайсиз. Бу ўжарлик. Ўзингиз доктор, яхши биласизки, сизга нам ҳаво зарарлик, аммо менинг озор чекишимни истайсиз; сиз кеча кечқурун атайлаб анча вақтгача айвонда ўтирдингиз...

Д о р н (*куйлайди*). «Ёшлик ҳалок қилди деб сўзлама менга»¹.

¹ Н. Некрасов ше'ридан.

Полина Андреевна. Сиз Ирина Николаевна блан шу қадар суҳбатга киришиб кетдингизки... ҳатто солуқини ҳам сезмадингиз. Э'тироф қилинг, у сизга ёқадими...

Дорн. Менинг ёшим 55 да.

Полина Андреевна. Бунинг аҳамияти йўқ, эркаклар бу ёшда қариган ҳисобланмайди. Бунинг устига сиз ҳамон чиройликсиз, ҳали ҳам хотинларга ёқасиз.

Дорн. Хўш, нима қил дейсиз?

Полина Андреевна. Ҳаммангиз ҳам актрисаларга сажда қилишга тайёрсиз, ҳаммангиз шундайсиз!

Дорн (*ашула қилади*). «Мен яна ҳузурингдаман!...» Агар жамиятда артистларни севар ва уларга бошқаларга нисбатан, жумладан савдогарларга қараганда бошқачароқ муомала қилишар экан, бу табиий нарса. Ана шунинг ўзи идеализм.

Полина Андреевна. Хотинлар ҳамиша сизни яхши кўришар ва сизга ёпишиб олишади. Бу ҳам идеализми?

Дорн (*елкасини қисиб*). Нима бўпти. Хотинларнинг менга нисбатан бўлган муомалаларида кўп яхши фазилатлар бор. Мени аввало яхши врач бўлганим учун севар эдилар. Бундан 10—15 йил муқаддам, балки эсингиздандир, бутун губернада бирдан-бир яхши акушер мен эдим. Бундан ташқари мен ҳамавақт виждонли кишиман.

Полина Андреевна (*унинг қўлидан ушлайди*). Азизим!

Дорн. Секин. Буёққа келишаяпти.

Соринни қўлтиқлаб олган ҳолда Аркадина, Тригорин, Шамраев, Медведенко, Машалар киришади.

Шамраев. 1873-нчи йилда Полтавадаги ярмаркада у зўр маҳорат блан ўйнаган эди. Жуда қиёмат бўлган эди! Ҳамма тан берганди! Яна билмоқ мумкинмикан, ҳозир комик Павел Семёнович Чадин қаердайкин? У Расплюев ролини тақлид қилиб бўлмас даражада усталик блан ўйнар эди. Қасам'ёд этаман, муҳтарам зотлар, Садовскийдан ҳам яхши ўйнарди. Ҳозир у қаерда?

Аркадина. Сиз зўр бериб, алмисоқдан қолган одамларни мендан сўраяпсиз. Мен қаёқдан билай! (*Утиради.*)

¹ В. Краснов ше'ридан.

Шамраев (хўрсиниб). Пашка Чадин-чи! Бунақаси йўқ эди. Театр инқирозга юз тутди, Ирина Николаевна! Авваллари забардаст эманлар кўп эди, ҳозир бўлса, биз нуқул тўнгаларнигина кўриб турибмиз.

Дорн. Ажойиб исте'дод эгалари ҳозир оз, бу тўғри, аммо ўрта даражадаги актёрнинг ҳам савияси анча ошган.

Шамраев. Фикрингизга қўшилолмаيمان. Аммо, бир жиҳатдан, бу таб'га боғлиқ гап. *De gustibus auf bene, auf nihil*¹.

Эстрада орқасидан Треплев чиқади.

Аркадина (ўғлига). Азиз ўғлим, қачон бошланади.

Треплев. Бир минутдан кейин. Сабр қилишингизни сўрайман.

Аркадина («Гамлет»дан ўқийди). «Ўғлим! Сен нигоҳингни қалбимга қаратдинг, ва мен уни шундай қонли, шундай омонсиз жароҳатлар ичида кўрдимки, нажот йўқ?»

Треплев («Гамлет»дан). «Ва нима учун сен шум одатларга берилдинг, жиноят ўқонларидан севги ахтардинг?»

Саҳна орқасидан бурғу овози эшитилади.

Треплев. Афандилар, бошланди! Диққат қилишларингизни сўрайман.

Пауза.

Мен бошлайман. *(Таёқчасини тикиллатиб баланд овоз блан сўзлайди.)* О, сиз, ярим кечалари бу кўл устида сайр этучи ҳурматли кекса соялар, бизни ухлатинг, токи бундан икки минг йил кейин юз берадиган ҳодисалар тушимизга кирсин!

Сорн. Икки минг йилдан сўнг ҳечнарсга бўлмайди.

Треплев. Қўяберинг, улар бизга худди ана шу, ҳечнимани ифодалаб беришсин.

Аркадина. Майли. Биз ухладик.

Парда очилади; кўл манзараси кўзга ташланади, уфқда ой, сувда унинг акси; катта тош устида бошдан-оёқ оқ кийинган **Ивна Заречная** ўтиради.

¹ «Таб' ҳақида яхши гапириш керак ёки индамаган ма'қул». *Лотин мақоли.*

Н и а. Одамлар, арслонлар, бургутлар ва какликлар, шохлик бугилар, ғозлар, ўргумчаклар, сувда яшовчи индамас балиқлар, денгиз юлдузлари ва кўзга кўринмайдиган махлуқлар ҳам — қисқаси бутун махлуқлар, бутун махлуқлар, бутун махлуқлар ғамгин бир доира чизарак сўндилар... Ер кўкида битта ҳам жон эгаси қолмаганига минг асрлар бўлиб кетди ва бу бечора ой ўз фонарини беҳуда ёқмоқда. Энди ўтлоқларда чуввос солиб турналар уйғонмайди ва арғувонзорларда тилла кўнғизлар парвози эшитилмайди. Совуқ, совуқ, совуқ. Бўмбўш, бўмбўш, бўмбўш. Даҳшат, даҳшат, даҳшат.

Пауза.

Тирик нарсаларнинг жинслари ҳок бўлиб кетди ва уларни абадий моддалар тошларга, сувларга, булутларга айлантирди, уларнинг жонлари эса битта бўлиб бирлашди. Дун'ёда ягона жон — бу мен... мен... Александр Великийнинг ҳам, Цезарьнинг ҳам, Шекспирнинг ҳам, Наполеоннинг ҳам, энг охиригу зулукнинг ҳам, ҳаммасининг жони менда. Менда инсонларнинг онги блан ҳайвонларнинг инстинктлари мужассамланган ва мен ҳаммасини, ҳаммасини, ҳаммасини хотирлайман ва ўзимда ҳарбир ҳаётнинг умрини янгидан кечираман. (*Ботқоқ оловлари кўрилади.*)

А р к а д и а (*секин*). Бу қандайдир декадентларга хос нарса.

Т р е п л е в (*ялиниш ва та'на блан*). Онажон!

Н и а. Мен ёлғизман. Юз йилда бир мартагина гапирш учун оғиз очаман, ва менинг овозим бу бўшлиқда инграйди, уни ҳечким эшитмайди... Сиз нурсиз оловлар ҳам мени эшитмайсиз... Сизни тонг отарга яқин сассиқ ботқоқлар ўз қучоғида туғдиради ва сиз, ма'носиз, ихтиёрсиз, ҳаёт шарпасидан маҳрум ҳолда тонгга қадар адашиб юрасиз. Абадий модданинг отаси бўлган иблис, сизда ҳаёт вужудга келмасин деб, қўрқиб, худди тошлар ва сувлардагидек, сизда ҳам ҳар дақиқа атомларни олмоштириб туради ва сиз тўхтовсиз ўзгариб турасиз. Оламда доимий ва ўзгармас бўлиб ёлғиз руҳгина қолади.

Пауза.

Мен, чуқур бўш қудуққа ташланган асир сингари, қаердалигимни ва мени нималар кутаётганини билмайман. Мендан, фақат, моддий кучларнинг ибтидоси бўлмиш

иблис блан кескин ва қаттиқ жангларда енгиб чиқишим муқаррарлигию, шундан сўнггина модда блан руҳнинг ажойиб ва мутаносиб равишда бирлашажаги ва дунёвий ироданинг ҳукмронлиги бошланажаги яширилган эмас. Аммо бу ҳол фақат бирнеча юз минг йиллардан сўнггина, Ой, Ёруғ юлдуз ва Ер аста-секин тўзонга айланган вақтда рўй беради... Унга қадар даҳшат, даҳшат...

Пауза; қўл устида икки қизил нуқта пайдо бўлади.

Ана менинг қудратли душманам бўлмиш иблис яқинлашмоқда. Мен унинг қўрқинчли ва қон тўлган кўзларини кўриб турибман...

Ар ка ди на. Олтин гугурт ҳиди келаётпти. Шундай бўлиши керакми?

Треплев. Ҳа.

Ар ка ди на (*кулади*). Ҳа, бу жуда та'сирли бўпти!

Треплев. Онажон.

Ни на. У одамсиз зерикади...

По ли на Андреевна (*Дорнга*). Шляпангизни бошингиздан олдингизми, дарров кийинг, бўлмаса шамоллаб қоласиз.

Ар ка ди на. Доктор абадий модданинг отаси бўлмиш иблис қаршисида бошдан шляпасини олади.

Треплев (*жаҳли чиқиб, қаттиқ овоз блан*). Пьеса тамом бўлди! Бас! Пардани ёпинг!

Ар ка ди на. Нимага жаҳлинг чиқади?

Треплев. Бас! Парда! Пардани тушир! (*Депсиниб.*) Парда! (*Парда тушади.*) Кечирасиз. Мен пьеса ёзиш ва саҳнада ўйнаш, фақат бир гуруҳ шахсларнинггина қўлидан келишини назарга олмабман. Мен монополияни бузибман! Менга... Мен... (*Яна нимадир демоқчи бўлади, аммо қўл силтаб чапга қараб чиқиб кетади.*)

Ар ка ди на. Нима қипти унга?

Со р ин. Ирина, ёш йигитнинг иззати-нафсига тегиш ярамайди, ахир.

Ар ка ди на. Ҳа, мен унга нима дедим?

Со р ин. Сен уни хафа қилдинг.

Ар ка ди на. Ахир унинг ўзи ҳазил деб, та'кидлаган эди-да, мен ҳам пьесага ҳазил деб қарадим.

Со р ин. Ҳар ҳолда...

Ар ка ди на. Демак, энди ма'лум бўлдики, у буюк асар ёзипти! Ҳай, ҳай! Бундан чиқди унинг бу спектакльни кўрсатиши ва бизни олтин гугурт блан нафасларимизни

бўғиши ҳазил эмас, балки намоёиш экан, шундайми... У қандай бўлиш ва нимани ўйнаш кераклигини бизга ўргатиб қўймоқчи бўлган экан-да. Ниҳоят бу нарса кишининг жонига тегади. Бу, доим менга қарши чиқиш ва тирноқ орасидан кир излаш ахир, кимнинг жонига тегмайди, дейсиз! Ужар, худбин бола.

Сорин. У сени завқлантирмоқчи бўлган эди.

Аркадина. Шундайми? У ҳолда нима учун бирор оддийроқ пьеса танламай, бизни манави декадентлик алжирашларини эшитишга мажбур этди. Ҳазил учун мен ҳарқандай алжирашни ҳам эшитишга тайёрман, аммо, у, буерда янги шакл, сан'атда янги бир давр яратишни да'во қилмоқда. Менимча, буерда ҳеч қанақа янги шакл йўқ, фақат ёмон худқгина бор, холос.

Тригорин. Ҳарким ўз хоҳишига ва имкониятига қараб ёзади.

Тригорин. Ҳарким ўз хоҳишига ва имкониятига қараб ёзаверсин, лекин мени тинч қўйсин.

Дорн. Юпитер, жаҳлинг чиқдими...¹

Аркадина. Мен Юпитер эмасман, аёл кишиман. (Папирос чекади.) Жаҳлим чиққани йўқ, фақат йигитчанинг бу қадар зерикарли ҳаёт кечирishi менга алам қилади. Мен уни хафа қилишни истамаган эдим.

Медведевко. Руҳни моддадан ажратишга ҳечкимда асос йўқ, негаки, эҳтимол, руҳнинг ўзи моддий атомларнинг йиғиндисидан иборатдир. (Жонланиб, Тригоринга.) Биласизми, бирор пьесада каминанинг ҳамкасблари — муаллимларнинг қандай яшашлари тасвир қилинсаю, кейин саҳнада ўйналса. Оғир, жуда оғир ҳаёт кечирадилар!

Аркадина. Бу ҳаққоний гап, лекин, келинглар, пьесалар ва атомлар ҳақида сўзлашмайлик. Бирам ажойиб кеча бўптики! Эшитаяпсизларми, афандилар, қўшиқ айтишмоқда? (Қулоқ солади.) Нақадар яхши!

Полина Андреевна. Нариги соҳилда айтишмоқда. (Пауза.)

Аркадина (Тригоринга). Ёнимга ўтиринг. Бундан 10—15 йил муқаддам шу ерда — кўлда, деярлик ҳар кеча тўхтовсиз музыка ва қўшиқ садолари эшитилиб турар эди. Соҳилда олтига помешчик қўргони бор эди. Хотиримда

¹ Латинларнинг «Юпитер, жаҳлинг чиқдими — демак сен ҳақ эмассан» деган мақолининг бошланиши.

бор: кулги, шовқин, отишма ва нуқул ишрат, кайфу-сафо... Уша маҳалда бу олти қўрғоннинг Жеппе ргешиег' ва султони мана, тавсия қиламан (*Дорнга имо қилади*), доктор Евгений Сергеевич эди. У ҳали ҳам ёқимли, аммо у маҳалда офати жон эди. Биласизми, мени виждон азобламоқда. Мен ўғлим бечорани нимага хафа қилиб қўйдим? Мана энди нотинчман. (*Қаттиқ.*) Костя! Уғлим! Костя!

М а ш а. Мен бориб ахтариб келақолай.

А р к а д и н а. Майли, боринг жоним.

М а ш а (*чанга қараб кетади*). Ҳо, Қонстантин Гаврилович! Ҳоо! (*Кетади.*)

Н и н а (*сахна орқасидан чиқади*). Афтидан давоми бўлмайдиганга ўхшайди, мен чиқсам бўлар экан. Салом!

Аркадина ва Полипа Андреевна блан ўпишади.

С о р и н. Баракалла! Баракалла!

А р к а д и н а. Балли! Балли! Биз сизга мафтун бўлдик. Бундай чирой, бундай ёқимли овоз блан қишлоқда ўтириш мумкин эмас, гуноҳ. Сизда исте'дод бор. Эшитаяспизми? Сиз, албатта, сахнага чиқишингиз лозим!

Н и н а. О, бу менинг мақсадим! (*Хўрсиниб.*) Лекин бу орзу ҳечқачон амалга ошмайди.

А р к а д и н а. Ким билади? Мана, рухсат этинг, таништирай: Борис Алексеевич Тригорин.

Н и н а. Оҳ, мен жуда хурсандман... (*Уялиб.*) Мен доим сизнинг асарларингизни ўқиб бораман...

А р к а д и н а (*уни ўз ёнига ўтқазиб*). Уялманг, жоним. У машҳур одам, аммо ўзи жуда соддадил. Қаранг, ҳатто унинг ўзи уялиб кетди.

Д о р н. Энди пардани очсак ҳам бўлар дейман, жуда кўнгилсиз бўлиб кетди.

Ш а м р а е в (*қаттиқ*). Яков, қани оғайни, пардани оч. (*Парда кўтарилади.*)

Н и н а (*Тригоринга*). Ғалати пьеса экан-а, тўғрими?

Т р и г о р и н. Мен ҳечнарсга тушунмадим. Аммо зўр мароқ блан тамоша қилдим. Сиз жуда астойдил ўйнадингиз. Декорация ҳам жуда соз ишланипти.

Пауза.

Бу кўлда балиқ кўп бўлса керак-а?

Н и н а. Ҳа.

Т р и г о р и н. Мен балиқ овлашни яхши кўраман.

Менинг учун кеч пайтларда қармоққа тикилиб, қирғоқда ўтиришдан кўра завқлироқ нарса йўқ.

Нина. Аммо, менимча, ижод завқини тотиб кўрган киши учун бундан ортиқроқ завқ бўлмаса керак.

Аркадина (*кулиб*). Унақа деманг. Уни сал мақтаб қўйсангиз дарров ижодидан маза қочади.

Шамраев. Хотиримда бор: бир кун Москва опера театрида машҳур Сильва «до» пардасини пастроқ олиб айтган эди. Шу вақт худди ўчакишгандай галлереяда бизнинг руҳоний ҳофизлардан бир бас ўтирган экан, бирданига галлерея томондан «Баракалла, Сильва!» деган жуда йўғон овоз эшитилиб қолса бўладими... Мана бундай. (*Йўғон овоз блан дўриллаб.*) Баракалла, Сильва... Бизнинг нақадар таажжубда қолганимизни ўзингиз тасаввур қилаберинг... Театр тақа-тақ қотиб қолди.

Пауза.

Дорн. Сокин фаришта учиб кетди.

Нина. Мен кетай, вақт бўлди, хайр.

Аркадина. Қаёққа? Бунча эрта қаёққа борасиз? Биз сизни кетказмаймиз.

Нина. Мени дадам кутиб ўтирипти.

Аркадина. Қанақа одам у ўзи, ахир... (*Упишади.*) Хўп, нима ҳам қиламиз. Аттанг, эсизгина, қолсангиз бўларди.

Нина. Агар мен учун кетиш нақадар оғир эканини билсангиз эди!

Аркадина. Битта-яримта сизни кузатиб қўйса бўларди, жонгинам.

Нина (*чўчиб кетиб*). О, йўқ, йўқ!

Сорин (*унга қараб, ялинган товуш блан*). Қолинг.

Нина. Иложим йўқ, Петр Николаевич...

Сорин. Ҳеч бўлмаса яна бир соат қолинг, сўнг майли. Келинг, нима қипти...

Нина (*ўйлашиб, йиғи аралаш*). Мумкин эмас! (*Қўлини қисиб хайрлашиб, тезда чиқиб кетади.*)

Аркадина. Чиндан ҳам бахтсиз қиз. Дейдиларки, унинг марҳума онаси, ўзининг бутун бойлигини, ҳатто сўнга тийинигача эрига васиқа қилиб берган экан, энди бўлса у бечора қиз ҳечнарсасиз қолипти, чунки отаси ҳалитданоқ бутун давлатини иккинчи хотинига восиқа қилиб берипти. Бу жуда катта қабоҳат.

Дорн. Ҳа, гапнинг пўскалласини айтганда, унинг отаси ажабтовур ҳайвон, бунга амин бўлавериш керак.

Сорин (совқотган қўлларини ишқалаб). Афандилар, қани биз ҳам кетайлик, ҳаво жуда нам тортиб кетди. Оёқларим оғриб қолди.

Аркадина. Оёқларинг ўзи ҳам худди ёғочга ўхшайди, зўрға қадам босасан, хўп, қани юр, бахти қора чол. (Уни қўлтиқлайди.)

Шамраев (хотинига қўлини бериб). Хоним?

Сорин. Мен яна ит финшиётганини эшитаётиман. (Шамраевга.) Барака топинг, Илья Афanasьевич, буюринг ечиб юборишин!

Шамраев. Мумкин эмас, Петр Николаевич, омборга ўғри тушмасин деб, қўрқаман. Омборда таригим бор. (Ёнида кетаётган Медведенкога қараб.) Ҳа, бутун бир парда паст овоз блан «Баракалла, Сильва!» деб қолди. Ҳолбуки ўзи ашулачи эмас, оддий черков ҳофизи эди.

Медведенко. Черков ҳофизи қанча маош олади?

Дордан бўлак ҳамма чиқиб кетади.

Дорн (ёлғиз). Билмайман, эҳтимол, мен ҳечнарсанга тушунмасман, ёки ақлдан озгандирман, аммо пьеса менга ёқади. Унда алланимадир бор. Ҳалиги қиз, ёлғизлик ҳақида сўзлаганда, кейин шайтоннинг қизил кўзлари кўринганда, ҳаяжондан қўлларим қалтираб кетди. Янги, содда нарса... Ана, унинг ўзи келаётганга ўхшайди. Мен унинг кўнглини кўтаришим керак.

Треплев (киради). Ҳечким қолмапти-ку.

Дорн. Мен шу ерданман.

Треплев. Машенька бутун богни айланиб, мени ахтариб юрипти. Ёқимсиз махлуқ.

Дорн. Константин Гаврилович, менга пьесангиз жуда ҳам ёқди. У қандайдир ажойиб, мен охирини эшитаолмадим. Шундай бўлса ҳам менда кучли таъсир қолдирди. Сиз жуда истеъдодли кишисиз, бу ишни давом этдиришингиз керак.

Треплев унинг қўлини маҳкам қисиб, устма-уст қаттиқ кучоқлашар.

Ўҳў, нақадар асабийсиз. Кўзларида ёш.. Мен нима демоқчиман? Сиз мавҳум ғоялар соҳасидан сюжет олибсиз. Дарҳақиқат шундай бўлиш керак, чунки бадиий асар, албатта, бирорта буюк фикрни ифода қилиб бериши лозим. Фақат жиддий нарсалар гўзал бўлади. Рангингиз жуда оқариб кетди.

Треплев. Демак, сиз давом этдир дейсиз?

Дорн. Ҳа... Аммо, фақат муҳим ва абадий қоладиган нарсаларни тасвир қилинг. Биласизми, мен рангбаранг ва ширин бир ҳаёт кечирдим, мен мамнунман, броқ менга, сўзлаткорларда ижод пайтларида юз берадиган руҳий юксалишни синаб кўришга тўғри келса, у ҳолда мен эҳтимол, ўзимнинг моддий қобигимдан ва унга хос бўлган барча нарсалардан нафратланган ва ердан йироқроқ юксакларга қараб учган бўлар эдим.

Треплев. Кечирасиз, Заречная қани?

Дорн. Мен сизга айтсам, асарда аниқ ва равшан фикр бўлиши лозим. Сиз нима учун ёзаётганингизни билишингиз керак. Бошқача қилиб айтсак, агар сиз ма'лум бир мақсадсиз, шу хушманзара йўлдан кетаберсангиз, у ҳолда адашасиз ва исте'додингиз сизни ҳалок қилади.

Треплев (*тоқатсиз*). Заречная қани?

Дорн. Уйга кетди.

Треплев (*ташвишли*). Нима қилишим керак? Мен уни кўрмак истайман... Мен уни кўришим зарур... Бораман...

М а ш а киради.

Дорн (*Треплевга*). Тинчланинг дўстим.

Треплев. Йўқ, мен барибир бораман. Боришим керак.

М а ш а. Константин Гаврилович, уйга киринг. Сизни ойингиз кутиб ўтирипти. У жуда безовта бўлаяпти.

Треплев. Унга, мени бир ёққа кетиб қолипти деб айтинг, ҳаммангиздан илтимосим шу: мени тинч қўйинглар, тинч қўйинглар! Орқамдан юрманглар!

Дорн. У нимаси, азизим... бундай қилиш ярамайди... Яхши эмас.

Треплев (*йиғи аралаш*). Хайр, доктор, раҳмат... (*Кетади.*)

Дорн (*хўрсиниб*). Ёшлик, ёшлик!

М а ш а. Тузук, қуруқ гап топилмаган ҳамиша: ёшлик, ёшлик дейишади... (*Тамаки ҳидлайди.*)

Дорн (*унинг қўлидан тамаки қутисини олиб, чакалакзорга улоқтиради*). Бу қабоҳат-ку ахир!

Пауза.

Назаримда, уйда музика бошланди. Бориш керак.

М а ш а. Тўхтанг.

Дорн. Нима?

М а ш а. Мен сизга яна бир карра айтмоқчиман. Мен гаплашишни истамайман... (*Ҳаяжонга тушиб.*) Мен отамни севмайман... Лекин сизга ўзимни яқин тутаман, Нима учундир, мен бутун қалбим блан сизни ўзимга яқин деб ҳис қиламан... Менга ёрдам беринг, кўмаклашинг, бўлмаса бирор аҳмоқлик қилиб қўяман, ҳаётимни масхаралаб, уни барбод бераман... Энди ортиқ тоқат қилолмайман...

Д о р н. Нима дейсиз? Қандай ёрдам керак?

М а ш а. Мен изтироб чекмоқдаман. Ҳечким, ҳечким менинг азобларимни билмайди! (*Бошини унинг кўксига қўяди, паст овозда.*) Мен Константинни севаман.

Д о р н. Ё алҳазар, ҳамма ҳам асабий! Нақадар асабий! Ва қанчаю-қанча муҳаббат... О, сихргар кўл! (*Мулойим.*) Аммо, мен нима қилаоламан, қизгинам? Нима? Нима қилаоламан?

ПАРДА

ИККИНЧИ ПАРДА

Крокет ўйнайдиган майдонча. Ўнг томонда, ичкарироқда катта айвонли уй, чапда кўл кўриниши, унда қуёш акси товланмоқда. Гулзор. Туш пайти. Иссиқ. Майдончанинг ён томонидаги кекса липанинг соясида, скамейкада А р к а д и н а, Д о р н ва М а ш а л а р ўтиришипти. Дорнинг тиззасида очиқ китоб..

А р к а д и н а (*Машага*). Келинг, туриб кўрайлик. (*Иккаласи ўрнидан туради.*) Ёнма-ён турайлик. Сизнинг ёшингиз йигирма иккида, меники эса сизнинг ёшингиздан деярлик икки баравар ортиқ. Евгений Сергеевич, қани, айттинг, қайсибиримиз ёшроқ кўринамиз?

Д о р н. Албатта, сиз.

А р к а д и н а. Ана... Хўш, нима учун? Чунки мен ишлайман, ҳис қиламан, мен доим ҳаракатдаман, сиз бўлсангиз ҳамиша бир ерда ўтирасиз, яшамайсиз... Менинг қоидам бор: келажакка назар ташламаслик. Мен сра ҳам қарилик ва ўлим тўғрисида ўйламайман. Тақдирда нима ёзилган бўлса, ўша бўлади.

М а ш а. Мен эса ўзимни, гўё аллақачонлар туғилган ҳис қиламан; мен ҳаётимни худди рўдапо сингари судраб юрганга ўхшайман ва ба'зан яшашга ҳечқандай истақ қолмайди. (*Ўтиради.*) Албатта, буларнинг ҳаммаси бекорчи гаплар, буларнинг ҳаммасини устимдан қоқиб ташлашим, ўзимни булардан халос қилишим керак.

Д о р н (*оҳиста хиргойи қилади*). «Унга айттинг менинг гулларим...»

Аркадина. Ундай кейин мен, худди инглизга ўхшашман. Мен, азизим, ўзимни покиза тутаман ва ҳаммақт *comme il faut*¹ кийиб, тараниб юраман. Менинг уйдан, ҳатто мана шу боғчага ҳам таранмай ёки ёлғиз огуза кийиб чиқишим мумкинми? Ҳечқачон! Сра ўзимни жулдурга ўраб қўйган эмасман, баъзи бировларга ўхшаб ўзимга қарамай қўйган эмасман... Мана шунинг учун ҳам ўзимни яхши сақлайман... (*Қўлини белига қўйиб, керилиб, уёқдан буёққа юради.*) Мана кўринг, оёқ учида ҳам юраоламан. Ўнбеш яшар қиз бола бўлиб ҳам ўйнашим мумкин.

Дорн. Хўш, нима десангиз денг, ҳарҳолда мен давом этдираман. (*Китобни олади.*) Биз аллофлар ва каламушларга келиб тўхтаган эдик.

Аркадина. Ҳа каламушларга. Уқинг. (*Утиради.*) Айтгандек, менга беринг, мен ўқий энди. Менинг навбатим. (*Китобни олиб тўхтаган жойини ахтаради.*) Ва каламушлар... Ҳа, мана... (*Уқийди.*) «Ва, англашиладики, киборлар учун романчиларни талтайтириш ва уларни ўзларига жалб қилиш, худди, аллофнинг каламушларни ўз омбурида тарбиялагани каби хавфлидир. Аммо, шунга қарамай, уларни севадилар. Шундай қилиб, хотин киши, асир этиш мақсадида бирор ёзучини таълар экан, уни қочирим сўзлар, нозу-карашмалар ва хушомадлар воситаси билан ўзига жалб қилади». Ҳо, эҳтимол французларда шундай кишилар бордир, аммо, бизда ҳеч бунақа эмас, ҳечқанақа программа ҳам йўқ. Бизнинг хотинлар содда, улар ёзучини асир қилишдан аввал ўзлари бошдан-оёқ севги дарёсига чўмиб кетган бўладилар. Худо ҳақи, узоққа бориб юришнинг ҳожати йўқ, мана мен билан Тригоринни мисолга олиб қўяқолинг...

Ҳассасига суяниб Сорин, ёнида Нина, уларнинг орқасидан бўш креслони гилдиратиб Медведенколар киради.

Сорин (*болаларни эркалаган оҳангда*). Шунақами? Ниҳоят шуни айтиш керакки, бугун бизда хурсандчилик денг? Биз бугун шодмиз денг, ахир? (*Синглизига.*) Биз жуда хурсандмиз! Дадамиз ўғай онамиз билан Тверьга жўнаб кетдилар, биз энди сурункасига уч кун озодмиз.

Нина (*Аркадинанинг ёнига ўтиради ва уни қучоқлайди*). Мен бахтиёрман! Мен энди сизникиман!

¹ Ловим бўлганича.

Сорин (*ўз креслосига ўтирди*). У бугун жуда очилиб кетипти.

Аркадина. Ясанган-тусанган, бирам чиройлик... Мана бу ишингиз ма'қул. (*Нинани ўпади.*) Лекин жуда ҳам мақтаб юбориш ярамайди, кўз тегади. Борис Алексеевич қани?

Нина. У, чўмиладиган жойда балиқ тутаяпти.

Аркадина. Қандай қилиб жонига тегмас экан-а! (*Уқишни давом этдирмоқчи бўлади.*)

Нина. Нима ўқиётисиз?

Аркадина. Мопассаннинг «Сувда» деган ҳикоясини ўқияпмиз, жонгинам. (*Товуш чиқармай бирнеча сатр ўқийди.*) Хаҳ, нарғи қизиқ эмас экан, ҳам нотўғри. (*Китобни ёпади.*) Кўнглим ғаш бўлиб кетаяпти. Айтинглар, ўғлимга нима бўлди? Нима учун у, бу қадар бадқовоқ ва ғамгин? У бутун кунини кўл бўйида ўтказди, мен уни деярлик кўрмайман.

Маша. Унинг қалби нотинч. (*Нинага, ботинқирамай.*) Сиздан илтимос қиламан, унинг пьесасидан озгина ўқиб берсангиз!

Нина (*елкасини қисиб*). Сиз истайсизми? Унча қизиғи йўқ-ку!

Маша (*завқини босиб*). Унинг ўзи бирор нарсани ўқиганда, кўзлари ёнади, юзлари оқариб кетади. Унинг чиройлик, ғамгин овози бор, ҳаракатлари ҳам худди шоирларникига ўхшайди.

Сориннинг хурағи эшитилади.

Дорн. Хайрли кеч.

Аркадина. Петруша!

Сорин. Нима?

Аркадина. Ухляяпсанми?

Сорин. Ҳеч-да.

Пауза.

Аркадина. Сен ўзингни даволатмаяпсан, бу яхши эмас, ака.

Сорин. Мен жон-жон деб даволанардим, лекин доктор хоҳламапти.

Дорн. Келиб-келиб олтмишга кирганда даволандими?

Сорин. Олтмишга кирганда ҳам киши яшашни истайди.

Дорн (*тажанг*). Ол-а! Хўп, бўлмаса валерианни томигиб ичинг.

Аркадина. Менимча, унинг бирор шифоли сувга боргани ма'қул эди.

Дорн. Нима қипти? Бориши ҳам мумкин. Бормаса ҳам бўлади.

Аркадина. Ана холос, буни нима деб тушуниш керак.

Дорн. Тушунадиган жойи йўқ. Ҳаммаси аён.

Пауза.

Медведевко. Петр Николаевич чекишни ташласалар бўларди.

Сорин. Бунинг аҳамияти йўқ.

Дорн. Йўқ, аҳамияти бор. Вино блан тамаки кишини бепарво қилиб қўяди. Битта сигарадан сўнг ёки бир қадаҳ арақдан кейин сиз Петр Николаевичгина бўлиб қолмай, балки Петр Николаевич яна унга қўшимча аллаким бўлиб қоласиз; ўзингизни йўқотасиз, ўзингизга худди учинчи бир шахсга муомала қилаётгандек қарайсиз.

Сорин (*кулади*). Сизга муҳокама қилиш осон. Сиз хўп даврингизни суриб олгансиз, мен-чи? Мен суд маҳкамаларида 28 йил хизмат қилдим, аммо ҳали яшаганим йўқ, ҳечнарсани бошдан кечириб кўрганим йўқ, шунинг учун ҳам жуда яшагим келади, ахир. Сиз тўқ ва лоқайдсиз. Шунинг учун ҳам фалсафага майлингиз бор, мен эса яшашни истайман, шунга кўра ҳам овқат олдидан херес ичаман ва сигара чекаман, гап шу. Вассалом.

Дорн. Ҳаётга жиддий қараш керак, олтмишга кирганда даволаниш, ёшликда оз кайф-сафо қилдим, деб зорланиш, мени кечирасиз, бу енгилтаклик.

Маша (*ўрнидан туриб*). Нонушта вақти бўлди чамаси. (*Эринчаклик блан зўрға қадам босади.*) Воей, оёғим увишиб қолипти... (*Чиқиб кетади.*)

Дорн. Ҳозир бориб нонушта олдидан икки рюмкани уриб олади.

Сорин. Бечоранинг бахти келишмаяпти.

Дорн. Бекорчи гап, жаноби олийлари.

Сорин. Сиз, худди тўқ одамларга ўхшаб муҳокама қиласиз-а.

Аркадина. Оҳ, мана шу жонажон қишлоқдан кўра эриктирадиган бирон жой бўлармикан! Иссиқ, жимжит,

ҳечким ҳечнарсга қилмайди, ҳамма фалсафа сотади... Сизлар блан бирга ўтириш яхши, сизларнинг гапларингизни тинглаш, дўстлар, кўнгилли... Лекин... ўз номерида ўтириб, роль тайёрлаш — бундан ҳам яхши!

Н и н а (завқ блан). Яхши! Мен сизнинг сўзингизга тушунаман.

С о р и н. Албатта, шаҳарда умр кечириш яхши-да. Ўз кабинетингга ўтирасан, хизматчи рухсатсиз ҳузурингга ҳечкимни қўймайди, телефон... Кўчаларда извошлар тайёр, вассалом...

Д о р н (куйлайди). «Унга айтинг менинг гулларим...»

Ш а м р а е в ва унинг орқасидан Полина Андреевна киради.

Ш а м р а е в. Мана бизникилар. Салом. (Аркадинанинг, ундан сўнг Нинанинг қўлики ўпади.) Сизни соғ ва саломат кўрганим учун гоёт хурсандман. (Аркадинага.) Хотиним, бугун сизни у блан шаҳарга бормоқчи бўлганингизни айтди. Шу рост гапми?

А р к а д и н а. Ҳа, бормоқчимиз.

Ш а м р а е в. Хм... Жуда соз, муҳтарам зотлар, нимада борасизлар? Бугун бизникилар жавдари ташияпти, хизматкорлар ҳам банд; сўрашга рухсат этинг, қайси отда борасизлар.

А р к а д и н а. Қайси отда? Қайси отда боришни мен қаёқдан биламан?

С о р и н. Бизда ҳам аравага қўшиладиган отлар борку.

Ш а м р а е в (ҳаяжонга тушиб). Аравага қўшиладиган қўш хомутни қаёқдан оламан? Хомутни қаёқдан тўпаман? Қизиқ гап! Уни топиш ўлимдан қийин! Муҳтарам хоним! Мен сизнинг истеъдодингиз қаршисида бош эгаман, сиз учун ўн йил умримни беришга тайёрман, аммо кечирасиз, отларни беролмайман!

А р к а д и н а. Борди-ю, менинг кетишим керак бўлсачи? Ғалати гап!

Ш а м р а е в. Ҳурматли хоним! Сиз хўжаликнинг нима эканини билмайсиз!

А р к а д и н а (қизишиб). Бу эски гап! У ҳолда мен бугуноқ Москвага жўнайман! Буюринг, менинг учун қишлоқдан от ёлласилар, бўлмаса станцияга яёв чиқиб кетаман!

Шамраев (*тутақиб*). У ҳолда мен вазифамдан воз кечаман! Ўзингизга бўлак бошқаручи топиб олинг! (*Чиқиб кетади.*)

Аркадина. Ҳар йили ёз — аҳвол шу. Ҳар йили ёз мени буерда ҳақорат қиладилар! Бундан кейин буерларга қадам босмаганим бўлсин. (*Чанга қараб кетади, чўмила-диган жой шу томонда, бир ондан сўнг унинг уйга киргани ва орқасидан қўлида қармоқ ва челақ кўтарган Тригорин-нинг ўтиб кетгани кўринади.*)

Сорин (*қизишиб*). Бу сурбетлик! Бу, нима деган бе-мазалик! Буларнинг ҳаммаси ўлардай жонимга тегди. Ҳо-зироқ бутун отлар шу ерга келтирилсин.

Нина (*Полина Андреевнага*). Ирина Николаевнадек машҳур актрисанинг илтимосини рад қилмоқ! Ахир унинг ҳамма истаги, ҳатто хархашаси ҳам, сизнинг бутун хўжа-лигингиздан муҳимроқ эмасми? Ақлга сиғмайдиган гап!

Полина Андреевна (*даргазаб*). Мен нима қилай? Менинг аҳволим ўзингизга маълум: қўлимдан нима келади?

Сорин (*Нинага*). Юринг, синглимнинг олдига борай-лик... Ҳаммамиз, шаҳарга кетманг деб унга ялинайлик. Шундай эмасми? (*Шамраев кетган томонга қараб.*) Жу-да бемаза одам-да! Золим!

Нина (*уни туришга қўймай*). Ўтиринг, ўтиринг... Биз сизни олиб борамиз... (*У, Медведевко блан бирга креслони гилдиратиб кетади.*) О, бу нақадар даҳшат!..

Сорин. Ҳа, ҳа, бу жуда даҳшат... Аммо у кетмайди. Мен у блан ҳозироқ гаплашаман.

Кетадилар, фақат Дорн блан Полина Андреевна қолади.

Дорн. Ланж одамлар. Ҳақиқатда эса, эрингизни ел-қасига муштлаб буердан қувиш керак эди. Лекин кўрар-сиз, кекса лақма Петр Николаевич ва унинг синглиси ундан узр сўрайдилар. Воқиа шу блан тугайди. Мана кў-расиз.

Полина Андреевна. У аравага кўшиладиган отларни ҳам далага юбориб қўйган эди. Шу туфайли ҳар кунни ана шунақа англашилмовчилик бўлиб турипти. Эҳ, билсангиз эди, булар мени қанчалик ҳаяжонга солади! Мен оғриб қолаяпман; кўраяпсизми, қалтирашимни... Мен унинг қўполлигига сра тоқат қилолмайман. (*Ялинган одамда.*) Евгений, азизим, жонгинам, мени ўзингиз блан олиб кетинг... Ешлигимиз ўтиб, хийла кексайиб қолдик,

ҳеч бўлмаса умримизнинг охирида яширишиб, кишиларни алдаб юрмайлик...

Пауза

Дорн. Мен 55 га кирдим, энди ҳаётимни ўзгартириш пайти ўтди.

Полина Андреевна. Биламан, сиз мени рад этасиз, чунки мендан бўлак, сизга яқин хотинлар бор, ҳаммасини ҳам уйингизга қабул қилишингиз мумкин эмас. Буни мен англайман. Кечирасиз, мен сизнинг жонингизга тегдим.

Уй ёнида Нина пайдо бўлади, у гул узади.

Дорн. Йўқ, ҳеч бокиси йўқ.

Полина Андреевна. Мен рашк ўтида ёнаман. Албатта, сиз доктор, сизга хотин-қизлардан узоқ бўлиш мумкин эмас, тушунаман...

Дорн (*яқинлашиб келаётган Нинага қараб*). Уёқда ким?

Нина. Ирина Николаевна йиғлапти, Петр Николаевичнинг эса иситмаси тутиб қолди.

Дорн (*ўрнидан туриб*). Бориб иккаласига ҳам валериян томизиб ичириш керак...

Нина (*унга гул бериб*). Рухсат этинг!

Дорн. Merci bien!. (*Уйга қараб кетади.*)

Полина Андреевна (*у блан кетаётиб*). Қандай чиройлик гул-а! (*Уйнинг олдида бўғиқ тозуи блан.*) Менга беринг бу гулни! Менга беринг! (*Гулни олиб, фижим-лаб ерга ташлайди; ҳар иккаласи ҳам уйга кириб кетади.*)

Нина (*ёлғиз*). Машҳур актрисанинг йиғлаши жуда ҳам таажжуб, яна арзимаган нарса учун. Ундан ҳам қизиғи, ўзи машҳур ёзучи бўлса-ю, уни жамоат севса, унинг тўғрисида барча газеталарда ёзсалару, портретлари сотилса, асарларини чет тилларга таржима қилсалару, у эса, куни бўйи балиқ овлаб, иккита балиқ тутса ўшанга хурсанд, бу ҳайрон қоларлик ҳол эмасми. Мен машҳур кишилар мағрур, ёнверига ҳечкимни йўлатмайдиган, жамоатдан жирканадиган ва гўё ундан асли-насабини ва бойликни ҳамма нарсадан юқори қўйгани учун ўз шуҳрати ва порлоқ ном блан қасос оладиган кишилар деб, ўйлар эдим. Лекин улар ҳамма қатори ўтириб йиғлар, балиқ овлар, карта ўйнар, кулар ва газабланар эканлар...

¹ Ташаккур (*французча*).

Треплев (бошяланг, қўлида милтиқ ва ўлдирилган чайка кўтариб киради). Сиз буерда ёлғиз ўтирибсизми?

Нина. Ҳа, ёлғиз.

Треплев унинг оёғи ёнига чайкани қўяди.

Нина. Бу нима қилганингиз?

Треплев. Мен бугун ана шу чайкани ўлдириб кўп қабиҳ иш қилдим. Уни оёғингиз остига ташлайман.

Нина. Сизга нима бўлди? (Чайкани олиб, қарайди.)

Треплев (паузадан сўнг). Яқин орада мен ўзимни худди шундай қилиб ўлдираман.

Нина. Мен сизга тушунолмай қолдим.

Треплев. Ҳа, мен сизга тушунолмай қолгандан буён. Сиз менга нисбатан ўзгариб қолдингиз, қарашларингиз совуқ, мен ёнингизда бўлсам қисиласиз.

Нина. Сўнгги вақтларда сиз жуда асабийлашиб, ҳамма нарсани аллақандай тушунилмайдиган қилиб, рамзларга ўраб гапирадиган бўлиб қолдингиз. Мана бу чайка ҳам, афтидан, рамз бўлса керак, лекин кечирасиз, мен тушунолмай турибман... (Чайкани скамейка устига қўяди.) Сизни тушуниш учун мен жуда ҳам соддалик қилаялман.

Треплев. Бу нарса менинг пьесам бема'ни бир равишда муваффақиятсизликка учраган ўша кечадан бошланди. Хотинлар муваффақиятсизликни кечирмайдилар. Мен ҳаммасини, охирги парчасигача ёндириб юбордим. Билсангиз эди, мен нақадар бахтсизман! Сизнинг менга совуқ қарашингиз ҳаддан ташқари қўрқинчли. Мен худди уйқудан уйғондим-у, гўё мана бу кўлнинг бирдан қақраб қолганини ёки ерга сингиб кетганини кўрдим. Сиз ҳозиргина, мен сизни тушуниш учун жуда соддалик қиламан, дедингиз. О, буерда тушунадиган нима бор? Пьесам ёқмади, сиз менинг илҳомимдан ҳазар қиласиз ва ҳалитданок мени кўпларга ўхшаган жўн, ҳечнарсга арзимайдиган киши деб ҳисоблайсиз... (Ер тепиниб.) Мен буни яхши биламан, яхши биламан! Миямга худди мих қоқилгандек; унга ҳам, иззати-нафсимга ҳам ла'натлар бўлсин. Иззати-нафс қонимни сўрмоқда, илондай сўрмоқда... (Китоб ўқиб буёққа келаётган Тригоринни кўриб.) Ана ҳақиқий талант келаётипти, худди Гамлетга ўхшаб қадам тинглайди ва унинг қўлида ҳам китоб. (Масхара қилиб.) «Сўз, сўз, сўз»... У қуёш ҳали ёнингизга келгани йўғ-у, сиз ҳаминдан табассум қилаётибсиз, кўз қарашингиз унинг

нурлари остида эриб кетди. Сизларга халал бермай. (Тез чиқиб кетади.)

Т р и г о р и н (китобга ниманидир ёзиб). Тамаки ҳидлайди ва арақ ичади... Ҳамиша қора кийиниб юради. Уни муаллим севади.

Н и н а. Салом, Борис Алексеевич.

Т р и г о р и н. Салом. Шароит бирданига ўзгариб қолди, биз бугун жўнаб кетсак керак. Эҳтимол бундан сўнг биз ҳечқачон кўришаолмасмиз... Менга ёш қизларни, ёш ва гўзал қизларни кам учратишга тўғри келади. Мен 18 ва 19 га кирган ёшлар ўзларини қандай ҳис қилишларини аллақочон унутиб қўйганман. Шунинг учун ҳам менинг ҳикоя ва қиссаларимда, ёш қизлар одатда сун'ий бўладилар. Мана, мен қандай ўйлашингиз ва умуман нимадан иборат эканингизни билмоқ учун сизнинг ўрнингизда ҳеч бўлмаса бир соат бўлишни истар эдим.

Н и н а. Мен эса сизнинг ўрнингизда бўлишни истардим.

Т р и г о р и н. Нима учун?

Н и н а. Машҳур ва исте'одли ёзучи ўзини қандай ҳис қилади? Шуҳрат қандай ҳис қилинади? Сиз ўзингизнинг машҳур эканингизни қандай сезасиз? Шуни билмоқ учун.

Т р и г о р и н. Қандай? Менимча ҳечқандай. Бу ҳақда мен сра ўйламаган эканман. (Уйлаб.) Иккисидан бири: ё сиз менинг шуҳратимни ошираётибсиз, ёки умуман шуҳрат ҳеч ҳис этилмайди.

Н и н а. Агар ўз ҳақингизда газетадан ўқиб қолсангизчи?

Т р и г о р и н. Мақтаган бўлсалар ёқади. Агар койисалар, икки кунгача та'бим хира бўлиб юради.

Н и н а. Ажойиб бир олам! Билсангиз эди, сизга қандай ҳавасим келади! Кишиларнинг тақдири ҳархил. Ба'зилар ўзларининг зерикарли ва аҳамиятсиз умрларини зўрба-зўр ўтказадилар, улар бир-бирларига ўхшайдилар ва бахтсизлар. Бошқаларчи, масалан, сиз — сиз мароқли, шодиёна, тўла ма'ноли ҳаёт кечириш шарафига сазовор бўлган миллионларнинг бирисиз... Сиз бахтиёрсиз...

Т р и г о р и н. Менми? (Елкасини қисиб.) Ҳм... Мана сиз шуҳрат, бахт ва қандайдир мароқли, ажойиб ҳаёт ҳақида гапирётибсиз, менинг учун эса буларнинг ҳаммаси фақат чиройлик сўзлар, мени кечирасиз, булар худди мен ҳечқачон емайдиган мармеладга ўхшайди. Сиз жуда ёш ва жуда яхшисиз.

Н и н а. Сизнинг ҳаётингиз жуда ажойиб!

Тригорин. Нимаси ажойиб экан? (Соатиға қарайди.) Мен ҳозир бориб ёзишим керак. Кечирасиз, фурсатим йўқ... (Кулади.) Сиз менинг қитиғимга тегдингиз, мана энди мен ҳаяжонланиб, бироз аччиғим чиқди. Хўп бўлмаса келинг гаплашайлик. Менинг ажойиб ва мароқли ҳаётим ҳақида гаплашайлик... Хўш, қани, нимадан бошлаймиз? (Бироз ўйланиб олади.) Агарда киши кечаю-кундуз, бир нарса тўғрисида, масалан, ой тўғрисида ўйлайберса, зўрма-зўраки тасаввур ҳосил қилади, менинг ҳам шунақа бир ойим бор. Мени кечаю-кундуз сра тинч қўймайдиган бир фикр бор, мен: ёзишим керак, ёзишим керак, ёзишим керак... деявераман. Бирор қиссани ёзиб тугатдимми, нима учундир дарҳол бошқасини бошлашим керак, сўнг учинчисини, учинчидан кейин тўртинчисини ёзишим керак... Худди хат машқ қилаётган кишидек ёзганим-ёзган, бошқа иложим йўқ. Ахири бунинг нимаси ажойиб, нимаси мароқли? Қани айтингчи? О, бу қандай ёввойи турмуш! Мана мен сиз блан бирга ўтирибман, ҳаяжонланмоқдаман, ҳолбуки уйда мени тугамаган қисса кутаётганини бир он бўлсин унутганим йўқ. Мана кўриб турибман, булут худди рояльга ўхшайди. Ўзимча ўйлайман: рояльга ўхшаган булут сузиб кетмоқда эди, деб бирор ҳикояда қайд қилиб ўтишим керак. Гелиотроп гулнинг ҳиди келаётпти. Хотиримга олиб қўяман... Қўнғилга урадиган ўткир ҳид, бева гули, ёз оқшомини тасвир қилганимда ишлатиб юбораман. Мана иккаламизнинг ҳарбир гапимизни ва ҳарбир сўзимизни эсда тутиб қолишга тиришаман, бу гап ҳамда сўзларни тезроқ ўз адабий омборимга жойлаб олишга шошиламан: бир куни керак бўлиб қолар! деб ўйлайман. Ишимни тамомлагач театрға ёки балиқ овлашга чопаман; уерда пича дам олиш ва барча нарсани унутиш мумкин бўлар деб, ўйлайман, броқ йўқ, мумкин бўлмайди, каллада яна қайтадан, оғир чўян соққага ўхшаб, янги сюжет айлана-бошлайди, сўнг столимга бориб ўтиргим келади, яна ёзиш учун шошилиш керак бўлади ва ҳамавақт, ҳамавақт шундай. Ўзимдан менинг ўзимга сра тинчлик йўқ, мен ўз ҳаётимни ўзим кемираётганимни, бу бўшлиқда кимгадир берадиган бал учун, ўзимнинг энг асл гулларимдан шарбат тўшлаётганимни ва у гулларни юлиб олиб, илдизларини топтаб ташлаётганимни сезиб тураман. Ахир мен телба эмасманми? Ахир менинг яқинларим ва ошналарим менга ишбеган, соғ кишиларга қилинадиган муомалада бўлади-

ларми? «Нима ёзаётибсан? Бизга нима ҳад'я қиласиз?» Ҳамавақт шу гап, ҳамавақт шу гап ва менга ошналарнинг бу илтифоти, танишларнинг мақтовлари, ҳаммаси ёлғондек, худди касал кишини алдаётгандек туйилади, ба'зан ҳозироқ орқамдан яшириниб келиб, ушлаб олмасалар, ва мени ҳам худди Попиришчин сингари жиннихонага олиб бориб қўймасалар деб қўрқиб кетаман. Илгарилари, гўзал ёшлик йилларида, мен ёзучиликка энди бошлаган вақтимда ҳаётим бошдан-оёқ азоб-уқубатдан иборат эди. Ёш ёзучи, хусусан муваффақиятсизликка учраганда ўзини бесўнақай, нўноқ, ортиқча деб ҳис қилади, унинг асаблари таранг ва сержаҳл бўлади; у, э'тироф этилмаган, ҳечким тарафидан пайқалмаган ҳолда, худди пули йўқ ашаддий қиморбоздек кўзларига тик ва дадил қарашдан қўрқиб, адабиёт ва сан'атга дахли бўлган одамлар атрофида тинмай айланиб юради. Мен ўз ўқучимни кўрган эмасман, аммо у менинг тасаввуримда негадир адоватли ва ишонмайдиган киши бўлиб жонланади. Мен оммадан қўрқардим, у менинг учун даҳшатли эди, мен янги пьесамни саҳнага қўйган вақтларида, ҳар сафар назаримда қора сочли кишилар душман кўзи блан қараётгандек, сарғич сочли одамлар эса совуқ, бепарводек туйилар эди. О, бу нақадар даҳшат. Бу шундай азобки, сра тенги йўқ.

Н и н а. Рухсат этинг, ахир илҳом ва ижод жараёнининг ўзи, сизга юксак ва бахтли дамларни баҳш этмайдими?

Т р и г о р и н. Ҳа. Ёзган вақтимда ҳузур қиламан. Корректураларни ўқиш ҳам лаззатли, лекин... Китоб босмадан чиқар-чиқмас, чидаёлмайман, кўраманки, мен ўйлагандай бўлиб чиқмапти, ҳатто умуман уни ёзмаслик керак эди, менга алам қилади, та'бим тирриқ бўлади... (Кулади.) Омма уни ўқийди-да: «Ҳа, жуда соз, яхши ёзилган... тузук нарса, аммо Толстойга етишига ҳали анча бор», ёки: «Ажойиб нарса, лекин, Тургеневнинг «Оталар ва болалар» романи бундан яхши» дейди! Шу равишда, то гўрга киргунча фақат, жуда соз, яхши нарса, жуда соз, яхши нарса деган сўзлардан бўлак ҳеч нарса эшитмайман, ўлганимдан сўнг эса, танишлар қабрим ёнидан ўтиб кетаётиб: «Буерда Тригорин ётипти. Яхши ёзучи эди, аммо Тургеневдек яхши ёзолмас эди» дейишади.

Н и н а. Кечирасиз, мен сизга тушунолмаётибман. Муваффақиятлардан бошингиз айланиб қолипти.

Т р и г о р и н. Қандай муваффақиятлардан? Мен ҳеч маҳал ўзимга ёққан эмасман. Мен ёзучи сифатида ўзимни сўймайман ҳам. Ҳаммадан ёмони шуки, мен ўзимни қандайдир бир тутун ичида деб ҳис қиламан, ва кўп вақт нима ёзаётганимни билмайман... Мен мана бу сув, дарахтлар, осмонни яхши кўраман, табиатни севаман, у менда эҳтирос, енгиб бўлмайдиган ёзиш истаги уйғотади. Аммо мен, фақат манзарачи эмасман-ку, мен ахир гражданданман, мен ўз ватанимни, халқимни севаман, модомики ўзимни ёзучи деб билар эканман, мен халқ тўғрисида, унинг азоб-уқубатлари, унинг келажаги ҳақида гапиришни, илм, инсоннинг ҳуқуқи бошқа ва бошқалар тўғрисида сўзлашни шарт деб биламан. Ҳамма нарса ҳақида гапираман, шошиламан, мени ҳар тарафдан қистайдилар, қойийдилар, мен худди ит қувган тулкидек, уёқдан-буёққа югуриб еламан, ҳаёт ва илм бўлса ҳамон олға қараб кетмоқда, мен эса худди поезддан қолган мужикдек орқада қолиб кетаётганимни кўраман, ниҳоят фақат манзараларнигина ёзаолишимни ва бошқа нарсалар тўғрисида ёзганларимнинг ҳаммаси сун'ий, бошдан-оёқ сун'ий эканини сезаман.

Н и н а. Сиз кўп ишлайсиз, шунинг учун ҳам ўз мавқингизни тушунишга вақтингиз ҳам, хоҳишингиз ҳам йўқ. Майли, сиз ўзингиздан рози бўлманг, аммо бошқалар учун улуг ва гўзалсиз! Агар мен сизга ўхшаш ёзучи бўлсам, бутун ҳаётимни оммага бағишлардим, аммо унинг бахти фақат менга қадар юксалишда эканига иқрор бўлардим, шунда у мени маофага солиб олиб борар эди.

Т р и г о р и н. Оҳ, маофа... Нима, мен Агомемнонми?

Ҳар иккиси ҳам жилмаяди.

Н и н а. Ёзучи ёки артистка бўлиш бахтига эришиш учун мен яқинларнинг меҳрсизлигига, йўқчиликка, кўнгилсизликларга бардош берардим. Қашшоқ яшаб, фақат қора нон ердим. Ўз-ўзимдан рози бўлмас ва камолатга етмаганимни англаб изтироб чекар эдим, аммо буларнинг эвазига мен шуҳрат... ҳақиқий дабдабали шуҳрат талаб қилардим. (*Қўли блан юзини бекитади.*) Бошим айланиб кетди... Уф!..

А р к а д и н а о в о з и (*уй ичидан*). Борис Алексеевич!

Т р и г о р и н. Мени чақириваётинг. Сафарга отлашганимга ўхшайди... Аммо менинг кетишга ҳушим йўқ.

(Кўлга қарайди.) Қаранг, нақадар дилбар!.. Жуда ҳам ажойиб!

Нина. Нариги соҳилдаги уй блан боғни кўраётиб-сизми?

Тригорин. Ҳа.

Нина. Уша боғ марҳума онамнинг мулки эди. Мен ўша ерда туғилганман. Менинг бутун умрим шу кўл бўйида ўтган ва мен бундаги ҳарбир оролчани яхши билмаман.

Тригорин. Жойларингиз жуда яхши экан! (Чайкани кўриб.) Бу нима?

Нина. Чайка. Константин Гаврилич отиб кепти.

Тригорин. Чиройлик қуш. Рост, сра кетгим келма-япти. Ирина Николаевнани қолишга кўндирсангизчи. (Китобга ёзади.)

Нина. Нима ёзаётибсиз?

Тригорин. Шундай, ўзимча ёзиб кўяётибман... Кўнглимга бир сюжет келиб қолди... (Китобни бекитиб.) Кичкина ҳикоя учун сюжет: худди сизга ўхшаган ёш бир қиз болалик чоғидан кўл бўйида яшайди; чайка сингари кўлни севади, чайкага ўхшаган бахтиёр ва ҳур, аммо тасодифан бир киши келиб уни кўради-да, бекорчиликдан худди мана шу чайка каби ҳалок қилади.

Пауза. Деразадан Аркадина кўринади.

Аркадина. Борис Алексеевич, қаердасиз?

Тригорин. Ҳозир. (Нинага қарай-қарай кетади; дераза ёнида Аркадинага.) Нима?

Аркадина. Биз қоладиган бўлдик.

Тригорин уйга кириб келади.

Нина (рампага яқин келади; бироз ўйлигандан сўнг). Туш!

ПАРДА.

УЧИНЧИ ПАРДА

Соринлар уйида емакхона. Унга ва чапда эшиқлар, Буфет. Дорилар солиб қўйилган шкаф. Уйнинг ўртасида стол турипти. Чөмдан ва кардон қутилар, кетишга тайёргарлик кўрилаётгани сезилиб туради. Тригорин нонушта қилмоқда. Маша стол ёнида турипти.

Маша. Буларнинг ҳаммасини мен сизга ёзучи деб гапириб берайпман. Фойдаланишингиз мумкин. Мен сизга виждонан айтаманки, агар у ўзини қаттиқроқ ярадор

қилганда мен бир минут ҳам яшамас эдим. Ҳарқалай мен довюррак эканман. Шартга ҳал қилдим, қўйдим: бу муҳаббатини юрагимдан юлиб ташлайман, таг-томири блан юлиб ташлайман.

Тригорин. Қандай қилиб?

Маша. Эрга тегаман. Медведенкога.

Тригорин. Ҳалиги муаллимгами?

Маша. Ҳа.

Тригорин. Англолмадим, бунга қандай зарурат бор?

Маша. Умидсизлик блан севиш, йиллар бўйи ниманидир кутиш... Эрга тегсам, муҳаббат ҳақида бош қотиришга ҳам вақт қолмайди, я'ни ташвишлар эски нарсаларнинг ҳаммасини кўмиб кетади. Биласизми, ҳарқолда ўзгариш бўлади. Яна ичайликми, а?

Тригорин. Кўплик қилмасмикан?

Маша. Ана холос! (*Рюмкаларга қуюди.*) Сиз менга унақа кўз блан қараманг. Хотинлар сиз ўйлаганингиздан кўра кўпроқ ичишади. Озчилик менга ўхшаб яширмай ичади, кўпчилик эса яширин ичади. Шундай. Ҳаммалари ҳам ё арақ, ё коньяк ичади. (*Уриштирадилар.*) Соғлигингиз учун! Сиз сода одамсиз, сиз блан ажралишгани киши афсусланади.

Ичадилар.

Тригорин. Ўзимнинг ҳам кетишга хоҳишим йўқ.

Маша. Бўлмаса илтимос қилинг, хоним қолсинлар.

Тригорин. Йўқ, энди қолмайди. Уғли жуда беодоб бўлиб кетди. Аввал ўзини отди, энди бўлса айтишларига қараганда мени дуэльга чақирмоқчи эмиш. Қандай сабаб блан? Ҳўмрайиб юрипти, дўнғиллайди, янги шаклни ташвиқ қилади... Ахир ёшларга ҳам, кексаларга ҳам етади-ку, бир-биримизга туртинишнинг нима кераги бор?

Маша. Бу — рашки келганидан! Хайр, келинг, бу менинг ишим эмас.

Пауза. Яков чемодан кўтариб чапдан ўнг томонга ўтиб кетади. Нина кириб, дераза олдида тўхтади.

Маша. Менинг муаллимим эса унча ҳам оқил эмас, аммо ўзи кўнғилчан ва камбағал одам, бунинг устига менни қаттиқ севади. Мен унга ачинаман. Қари онасига ҳам раҳмим келади... Ҳўп бўлмаса хайр, оқ йўл сизга. Ичсин ёмон гапирган бўлсам узр. (*Қўлини қаттиқ қиса-*

ди.) Меҳрибонлигингиз учун гоят миннатдорман. Менга ўз китебларингиздан, албатта, устига ўз кўлингиз билан ёзиб юборинг. Фақат, «Хурматли» деб ёзманг, балки соддагина қилиб: «Қариндошликни танимайдиган, бу дунёда нима учун яшаётганини билмайдиган Марьяга» деб ёзинг. Хайр! (Кетди.)

Н и н а (Тригоринга қараб муштумини чўзиб). Жуфтми тоқ?

Т р и г о р и н. Жуфт.

Н и н а (хўрсиниб). Йўқ. Қўлимда биттагина нўхот бор эди. Мен, артистка бўлайми ё бўлмайми деб пол очган эдим. Кошки битта-яримта маслаҳат берса.

Т р и г о р и н. Бу ишда маслаҳат бериб бўлмайди.

Пауза.

Н и н а. Биз ажралишамиз ва... эҳтимол, энди, ҳечқачон кўришмасмиз. Мен сиздан ўтинаман, мана шу кичкина медальонни мендан ёдгорлик деб қабул қилсангиз. Мен бу медальонга сизнинг исмингизни ўйиб ёзишни буюрган эдим... Иккинчи тарафига эса, сизнинг «Кунлар ва тунлар» деган китобингизнинг номи ёзилган.

Т р и г о р и н. Нақадар чиройлик. (Медальонни ўпади.) Жуда ажойиб совға.

Н и н а. Аҳ'ён-аҳ'ёнда мени эслаб кўярсиз.

Т р и г о р и н. Албатта, хотирлайман. Мен сизни, ўша кўёши чарақлаган кунда — эсингиздами? — бундан бир ҳафта аввал оқ кўйлак билан қандай қиёфада бўлсангиз худди ўша қиёфада хотирлайман... Биз ўшанда анча суҳбатлашган эдик... Ўша кунни скамейкада чайка ётган эди...

Н и н а (ўйчан.) Ҳа. Чайка...

Пауза.

Бас қилайлик, буёққа одамлар келишяпти... Кетиш олдидан менга икки минут вақтингизни берсангиз, ўтинаман...

Чап томонга кетади; аynи вақтда ўнг томондан Аркадина, юлдуз қадалган фрак кийган Сорин, кейин нарсаларини жойлаш билан овора бўлиб юрган Яков кирадилар.

А р к а д и н а. Чол, сен уйда қолақол. Бод касалинг билан меҳмондорчиликка боришни сенга ким кўйипти? (Тригоринга.) Ҳозир чиқиб кетган ким эди! Ниннами?

Тригорин. Ҳа.

Аркадина. Пардоп биз халақит бердик... (*Утира-ди.*) Ҳамма нарсани жойлаб бўлдик чамаси. Жуда қийналиб кетдим.

Тригорин *медальондаги ёзувни ўқийди*). «Кунлар ва тунлар» 121 саҳифа, 11 ва 12 сатрлар.

Яков (*стол устини йиғиштирар экан*). Қармоқларни ҳам жойлаб қўяйми?

Тригорин. Ҳа, албатта. Улар менга ҳали керак бўлади. Китобни эса бирон кишига бер.

Яков. Хўп бўлади.

Тригорин (*ўзича*). 121 саҳифа, 11 ва 12 сатрлар... Бу мисра'ларда нима ёзилган экан? (*Аркадинага.*) Буерда менинг китобларимдан борми?

Аркадина. Бор. Акамнинг кабинетида, бурчакдаги шкафта.

Тригорин. 121 саҳифа (*чиқиб кетади*).

Аркадина. Рости блан Петрушка, уйда қолсанг бўларди...

Сорин. Сизлар кетаяпсизлар, сиз бўлмасангиз менга уйда ўтириш оғир.

Аркадина. Шаҳарда-чи, уерда нима бор?

Сорин. Айткудек ҳечнима, аммо ҳарҳолда. (*Кулади.*) Земство биноси учун пойдевор қуриш бошланар экан ва шунга ўхшаган гаплар... Бу диққи-нафас ҳаётни бир-икки соат бўлса ҳам унутишни истайман. Чунки худди эски муштукдай бир жойда узоқ ётиб қолдим... мен отларни соат бирларга олиб келишни буюрдим, баравар жўнаймиз.

Аркадина (*паузадан сўнг*). Хўп, шу ерда яша, зерикма, шамоллама, шамоллама. Уғлимга қараб юр. Уни эҳтиёт қил. Насиҳат қилиб йўлга солгин.

Пауза.

Мана кетаман ҳам, аммо Константин нима сабабдан ўзини-ўзи отди, билмайман. Менимча, бунинг асосий сабаби, рашк бўлса керак, шунинг учун ҳам Тригоринни буердан қанча тез олиб кетсам, шунча яхши.

Сорин. Сенга нима деб айтсам бўлади? Бошқа сабаблари ҳам бор эди. Ма'лум нарса, ёш йигит, ақлли, узоқ қишлоқда, пулсиз, мансабсиз, истиқболсиз яшайди. Ҳечқандай машғулоти йўқ, ўзининг бекорчилигидан уялиди ва кўрқади. Мен уни ҳаддан ташқари севаман, у

ҳам менга ўзини жуда яқин тутади, лекин шунга қарамай у ўзини уйда ортиқча одам, биров қарамоғида ортиқча оғиз деб ҳис этиши мумкин-да. Ма'лум нарса, ахир иззати-нафс...

Аркадина. Мени у жуда ташвишга солиб қўйди-ку! (*Хаёлга чўмади.*) Бирор жойга ишга кирса бўлармиди...

Сорин (*ҳуштак чалади, сўнг тортиниброқ*). Менимча, энг яхшиси сен унга бироз пул берсанг бўларди. Аввало у, одамлардай, усти-бошини тузатиб олса, тамом. Қара, ахир у ўша битта камзилни уч йилдан бери судрайди, пальтосиз юрипти... (*Кулади.*) Кейин йигит нарса бироз ўйнаб-кулса ҳам чакки бўлмасди... Четэлларга борса бўлармиди... Ахир бу унча қимматга тушмайди-ку...

Аркадина. Ҳарҳолда... Костюм учун пул беришим мумкин бўлар, аммо четэлга бориш учун... Йўқ, ҳозир костюмга ҳам пул бераолмайман. (*Қат'ият блан.*) Пул йўқ менда!

Сорин кулади.

Аркадина. Йўқ!

Сорин (*ҳуштак чалади*). Шунақа гап. Кечирасан, азизим... жаҳлинг чиқмасин. Мен сўзингга ишонаман... Сен олижаноб, ҳимматли аёлсан.

Аркадина (*йиги аралаш*). Пул йўқ менда ахир!

Сорин. Агар менда пул бўлганда, ўзимоқ унга берар эдим, ма'лумки, броқ менда, бир мири ҳам йўқ. (*Кулади.*) Пенсияга тегадиган нулимнинг ҳаммасини упрвляющй оладио деҳқончиликка, чорвачиликка, асалчиликка сарф қилади, броқ бу пуллар бекорга йўқ бўлиб кетади. Арилар қирилади, сигирлар ҳаром ўлади, отларни эса ҳечқачон менга бермайдилар...

Аркадина. Ҳа, менинг пулим бор, лекин мен артисткаман, ёлғиз кийим-кечак, пардознинг ўзиёқ мени хонавайрон қилди.

Сорин. Сен меҳрибонсан, азизим... Мен сени ҳурмат қиламан... Ҳа... Аммо мен яна ғалати бўлиб кетаётиман... (*Гандираклайди.*) Бошим айланиб кетди. (*Столни ушлайди.*) Беҳузур бўлиб кетаётиман, тамом.

Аркадина (*қўрқиб кетади*). Петруша! (*Уни суяшга ҳаракат қилиб.*) Петруша азизим... (*Қичқиради.*) Ёрдам! беринглар! Ёрдам!

Боши боғланган Треплев, кетидан Медведевни киради,

Аркадина. Бу ғалати бўлиб кетди!

Сорин. Ҳеч гапмас, ҳеч гапмас... *(Илжайиб, сувшади.)* Дуруст бўлиб қолдим, мана тамом...

Треплев *(онасига)*. Қўрқма, ойи, бу хавfli эмас. Тоғамда бу нарса тез-тез бўлиб туради. *(Тоғасига.)* Тоға, сен бироз ётсанг бўларди.

Сорин. Ҳа бироз ётсам бўлади... Аммо барибир шаҳарга бораман... Бироз ётаману, жўнайман... Маълум гап... *(Ҳассага суяниб, юради.)*

Медведевко *(уни қўлтиқлайди)*. Бир топишмоқ бор: эрталаб тўрт оёқда, тушда икки оёқда, кечқурун уч оёқда юради...

Сорин *(кулади)*. Худди шундай. Кечаси бўлса осмонга қараб ухлайди. Раҳмат сизга, ўзим юроламан.

Медведевко. Ана холос, нозга нима бор!

У ва Сорин чиқиб кетади.

Аркадина. У мени бирам қўрқитиб юбордики!

Треплев. Унинг учун қишлоқда яшаш жуда машаққат, зерикади. Агар сен, онажон, бирдан сахийлик қилиб юборсанг-у, унга бир ярим-икки минг сўм қарз берсанг, тоғам шаҳарда яна бир йилча яшай оларди.

Аркадина. Менинг пулим йўқ. Мен банк эгаси эмас, актрисаман.

Пауза

Треплев. Ойижон ярамни қайтадан боғлаб қўй, сен яхши боғлайсан.

Аркадина *(аптека шкафидан иодоформ ва боғлайдиган материаллар солинган яшичкчани олади)*. Доктор кечикиб қолди.

Треплев. Соат ўнга келаман деган эди, ҳозир туш пайти.

Аркадина. Ўтир. *(Бошидан латтани ечиб олади.)* Худди салла ўраганга ўхшайсан. Кеча бир келгинди ошхонада, бу киши қайси миллатдан бўладилар, деб сени сўраган эди. Яранг тамем тузалипти-ку, жуда оз қолипти. *(Бошидан ўнади.)* Менсиз яна пақ-пақ қилмайсанми?

Треплев. Йўқ, ойижон. У шундай жонимдан тўйган бир дақиқа эди, мен ўзимни тутолмадим. Энди бу сра такрорланмайди. *(Онасининг қўлини ўнади.)* Сенинг қўлларинг олтин. Эсимда, илгари вақтларда, унда сен кивенная саҳнада ўйнардиг — мен эса жуда ёш бола

Эдим — ҳовлимизда муштлашиш бўлиб қолди, кирчи хотинни жуда ёмон уришган эди. Эсингдами? Уни ҳушсиз ҳолда олиб кириб кетишди... Сен доим унинг ёнига кириб, дори берардинг, унинг болаларини тоғарада чўмилтирар эдинг. Наҳотки эсингда йўқ?

Аркадина. Эсимда йўқ. (Янги латта блан боғлай бошлайди.)

Треплев. Уша маҳалда биз турган ҳовлида иккита раққоса ҳам яшар эди... Кофе ичиш учун уйимизга келишарди...

Аркадина. Буниси эсимда...

Треплев. Улар жуда художўй эдилар.

Пауза.

Сўнги вақтларда мана шу кунларда мен сени худди болалик чоғимдагидек зўр меҳр блан, жони-дилимдан севаман. Сендан бўлак, менинг ҳечкимим қолмади. Фақат сен нима учун, нима сабабдан бу одамнинг таъсирига берилиб кетгансан?

Аркадина. Сен уни билмайсан, Константин. У жуда олижаноб одам...

Треплев. Броқ, унга менинг дуэльга чақирмоқчи бўлганимни айтганларида, қўрқоқлик қилишга олижаноблиги ҳалал бермади. Жўнаб кетмоқчи. Шармандаларча қочиб қолаяпти!

Аркадина. Бўлмаган гап! Унинг буердан кетишини мен ўзим сўрадим.

Треплев. Олижаноб одам! Мана, биз сен блан уни деб жанжаллашиб ўтирибмиз, у бўлса-чи, у ҳозир бирор ерда, меҳмонхонада ё боғчада бизнинг устимиздан кулаётган бўлса керак... Нинага ақл ўргатиб, ўзининг генийлигига уни қатъий ишонтирмоқчи бўлса керак.

Аркадина. Менга озор беручи сўзларни айтишдан роҳатланасан. Мен у одамни ҳурмат қиламан, сендан илтимос қиламанки, менинг ҳузуримда у киши тўғрисида ёмон гап гапирма.

Треплев. Мен эса ҳурмат қилмайман. Сен истайсанки, мен ҳам уни гений деб ҳисоблай, аммо, кечирасан, мен ёлғон гапиролмайман, унинг асарларини ўқисам кўнглим айнийди.

Аркадина. Бу ҳасад. Қобилиятсиз, аммо да'вогар кишиларга ҳақиқий талантларни камситишдан бўлак ҳечнарсаси қолмайди. Нима ҳам деб бўлади, яхши тасалли!

Треплев (*киноя блан*). Ҳақиқий талаётлар! (*Ғазаб блан.*) Агар гап қобилият устида кетадиган бўлса, мен ҳаммаларингиздан кўра қобилиятлироқман! (*Бошидаги латгаларини юлиб ташлайди.*) Сизлар эскилик тарафдорисизлар, сан'атда биринчиликни эгаллаб олгансиз-да, қонуний ва ҳақиқий сан'ат деб фақат ўзларингиз яратган сан'атнигина ҳисоблайсиз, бошқаларни эса қувгин остига оласиз ва бўғасиз. Мен сизларни тан олмайман. Сени ҳам, уни ҳам тан олмайман!

Аркадина. Декадент!

Треплев. Ўзингнинг яхши театринга бор-да, уерда бема'ни ва бир пулга қиммат бўлган пьесаларда ўйнай-бер!

Аркадина. Мен ҳечқачон унақанги пьесаларда ўйнаган эмасман. Тинч кўй мени! Қўлингдан бемаза бир водевиль ёзиш ҳам келмайди. Киевли мешчан! Текинтомоқ!

Треплев. Қурумсоқ!

Аркадина. Яланг оёқ!

Треплев ўтиради ва секин йиғлайди.

Аркадина. Нодонлик! (*Ҳаяжон блан уёқдан буёққа юради.*) Йиғлама. Йиғлаш керак эмас... (*Ўзи ҳам йиғлайди.*) Кўй... (*Пешонасидан, юзидан ва бошидан ўпади.*) Азиз фарзандим, кечир мени... Гуноҳкор онангни кечир. Кечир, мен бахти қарони.

Треплев (*уни қучоқлайди*). Билсанг, энди ойижон! Мен ҳамма нарсадан маҳрум бўлдим. У мени севмайди, мен энди ортиқ ёзолмайман... Бутун орзу-умидларим кўкка суворилди...

Аркадина. Ноумид бўлма... Ҳаммаси ўз жойига тушади. У ҳозир жўнаб кетади, қиз эса яна сени севади. (*Унинг ёшини артади.*) Етар. Биз энди ярашдик.

Треплев (*унинг қўлларини ўпиб*). Шундай, онажон.

Аркадина (*мулоим*). У блан ҳам ярашгир. Дуэль керак эмас... Шундай эмасми?

Треплев. Яхши... Фақат, онажон, руҳсат эт, мен у блан учрашмай. Бу менга жуда оғир... Иложим йўқ... (*Тригорин киради.*)

Мана... мен чиқиб кетдим... (*Дориларни дарров шкафга солиб қўяди.*) Бошимни энди доктор боғлаб қўяр...

Тригорин (*китобни очиб, ахтаради*). 121 саҳифа...
11 ва 12 сатрлар... Мана... (*Уқийди*.) «Қачон бўлмасин менинг ҳаётим сенга керак бўлса, келу уни ол».

Треплев ердан латталарни йиғиштириб олиб, чиқиб кетади.

Аркадина (*соатиға қараб*). Тез орада отларни келтиришади.

Тригорин (*ўзига-ўзи*). Қачон бўлмасин менинг ҳаётим сенга керак бўлса, келу уни ол.

Аркадина. Уйлайманки, сенинг ҳаманарсанг жойлангандир?

Тригорин (*бегоқат*). Ҳа, ҳа... (*Уйчан*.) Нима сабабдан мусаффо дилнинг бу чақириғида, менга қайғу садолари эшитилди ва менинг қалбим бунчалик азоб блан сиқилди?.. Қачон бўлмасин менинг ҳаётим сенга керак бўлса, келу уни ол. (*Аркадинага*.) Яна бир кунга қолайлик!

Аркадина «йўқ» деб бош чайқайди.

Тригорин. Қолайлик!

Аркадина. Азизим, буерда сени нима ушлаб қолаётгани мен биламан. Лекин ўзингни қўлга ол. Сен бироз сарҳуш бўлиб қолгансан, ўзинга кел.

Тригорин. Сен ҳам хуш'ёр бўл, ақллик, мулоҳазалик бўл, ёлбораман, буларнинг ҳаммасига чинакам дўст назари блан қара... (*Унинг қўлини қисади*.) Сен яхшилик қилишга қодирсан... Дўстлик қил-у, менга жавоб бер...

Аркадина (*қаттиқ ҳаяжонда*). Сен шу қадар мафтун бўлиб қолдингми?

Тригорин. У мени ўзига жалб этмоқда! Эҳтимол мен излаган, менга керак нарса худди шудир.

Аркадина. Қишлоқи қизнинг севгисими? О, сен ўзингни нақадар оз биласан?

Тригорин. Ба'зи одамлар юриб кетаётиб ухлайверади. Худди шунга ўхшаб, мен ҳам сен блан сўзлашиб туримбан-у, лекин ўзим гўё уйқудаман ва тушимда уни кўраётиман... Ширин ва ажойиб хаёллар мени чулғаб олган... Мени ўз ихтиёримга қўй...

Аркадина (*қалтираб*). Йўқ, йўқ... Мен оддий хотинман, мен блан бу йўсинда гаплашиш мумкин эмас... Мени қийнама, Борис... Мени ваҳима босаётипти.

Тригорин. Агар истасанг, сен, фавқулудда аёл бўлаоласан. Ёш, гўзал, шоирона, тотли ҳаётлар дунёсига

етақлаб кетучи муҳаббатгина — оламда ёлғиз угина бахт бераолади! Мен ҳали бундай муҳаббатни бошимдан кечирган эмасман... Ёшлик чоғимда вақт йўқ эди, у паллада мен редакцияларга қатнаб, муҳтожлик блан олишар эдим... Мана энди ниҳоят у муҳаббат келди, у, ўзига чорламоқда... Энди ундан қочишда нима ма'но бор?

Аркадина (*ғазабли*). Сен тентак бўлибсан!

Тригорин. Майли.

Аркадина. Бугун мени қийнаш учун ҳаммаларингиз тил бириктирибсиз. (*Йиғлайди.*)

Тригорин (*бошини уйлайди*). Англамади! Англашгани истамайди ҳам!

Аркадина. Наҳотки мен шу қадар қариб, хунук бўлиб кетганманки, уялмай-нетмай менинг олдимда бошқа хотинлар тўғрисида гаплашиши мумкин бўлсин? (*Уни қучоқлаб, ўпади.*) О, сен телба бўлибсан! Севгилим, азизим... Сен — ҳаёт китобимнинг энг сўнгги варағисан! (*Унинг олдида тиз чўқади.*) Менинг қувончим, менинг ғурурим; менинг роҳатим сенсан... (*Унинг тиззаларини қучоқлайди.*) Агар сен мени ақалли бир соатга ташлаб кетсанг ҳам мен бунга чидолмайман, жинни бўлиб қоламан, менинг дилбарим, менинг шириним, менинг султоним...

Тригорин. Буёққа кириб қолишлари мумкин. (*Турмоқ учун унга ёрдамлашади.*)

Аркадина. Майли, мен сенга бўлган муҳаббатимдан уялмайман. (*Унинг қўлларини ўпади.*) Менинг қимматлигим, жонингдан кечиб телба бўлмоқчисан, мен истамайман, бунга йўл қўймайман... (*Кулади.*) Сен меникисан... Сен меники... Бу манглай ҳам меники, бу кўзлар ҳам меники, бу чиройлик ипак сочлар ҳам меники. Сен бутун борлигинг блан меникисан. Сен шу қадар исте'додли ва ақллисанки, ҳозирги ёзучилар ичида ҳаммасидан ҳам яхшисан, сен Россиянинг ягона умидисан... Сенда қанча софдиллик, соддалик, самимийлик, соғлом ҳажв бор. Сен кишиларга ёки манзараларга хос бўлган асосий хислатларни битта чизиқ бланоқ ифодалаб бераоласан, сенинг асарларингдаги кишилар худди тирикка ўхшайди. О, сенинг асарларингни завқланмай ўқиб бўлмайди! Сен буни мақтов деб ўйлайсанми? Мен тилёғламачилик қилишни билармидим! Қани, кўзларимга қарачи... Қарагин... Мен ёлгончига ўхшайманми? Мана кўрдингми, ёлғиз мен сенинг қадрингга етаман. Ёлғиз менгина сенга

ҳақиқатни гапираман, азизим, жоним... Бирга кетасанми? А? Мени ташламайсанми?..

Тригорин... Менинг ўз иродам йўқ... Ҳечқачон менда ўз иродам бўлган эмас. Бўш, ланж, ҳамиша бўйсинучи одамман — наҳотки бу хислатлар хотинларга ёқса? Мана мени ол, ўзинг блан олиб кет, фақат ёнингдан бир қадам ҳам жилдирма...

Аркадина (*ўзича*). Энди у меники. (*Гўё ҳечнарсаяуз бермагандек, бетакаллуф.*) Яна ўз ихтиёринг, истасанг қолақол. Мен ўзим кетабераман, сен кейин борасан, бир ҳафтадан кейин, дарҳақиқат қаёққа ҳам шошиласан?

Тригорин. Йўқ, энди бирга кетамиз.

Аркадина. Ихтиёр ўзингда. Бирга десанг бирга кетамиз.

Пауза. Тригорин китобига ёзади.

Аркадина. Нима ёзаётибсан?

Тригорин. Эрталаб яхши бир ибора эшитдим: «Девичий бор»... Керак бўлиб қолар. (*Керишади.*) Демак, кетамиз? Яна вагонлар, станциялар, буфетлар, отбивной котлетлар, суҳбатлар...

Шамраев (*киради*). Қайғу блан маълум қилиш шарафига сазоворманки, отлар келтирилди. Муҳтарам зотлар, станцияга жўнаш вақти бўлди; соат иккию беш минутда поезд келади. Айтгандек, Ирина Николаевна, марҳамат қилиб, актёр Суздальцевнинг қаерда эканини суриштириб кўришни эсингиздан чиқарманг. Ўзи тирикмикан? Саломатми? Бир вақтлар бирга ичишардик. У «Ўғирланган почта» пьесасида тақлид қилиб бўлмас даражада ажойиб ўйнарди... Ўша вақтларда Елисаветградда, ҳали ҳам ёдимда, фожиали рольларни ўйновчи Измайлов у блан бирга хизмат қиларди, у ҳам ажойиб шахс эди... Шошилманг, муҳтарам зотлар, яна беш минутча ўтириш мумкин. Бир кун улар бир мелодраммада суйиқасдчилар ролини ўйнашди ва бирдан қўлга тушганларида «Биз тузоққа тушдик» дейишлари керак эди, Измайлов бўлса, «Биз бузоққа тушдик» деб юборди... (*Кулади.*) Бузоққа!

У гапириб бўлгунча Яков чемоданларни кўздан кечириб чиқади, хизматкор аёл Аркадинанинг шляпасини, мантосини, зонтигини ва қўлқопини келтириб беради. Ҳамма Аркадинанинг

кийинишига ёрдам беради. Чап эшикдан ошпаз мўралаб қарайди, бироздан сўнг у тортиниброқ киради. Полина Андреевна, сўнгра Сорин ва Медведенколар киришади.

Полина Андреевна (*саватча кўтарган*). Мана сизга йўлга олхўри... Жуда ширин. Балки, йўлда егингиз келиб қолар...

Аркадина. Сиз жуда ҳимматлисиз. Полина, Андреевна.

Полина Андреевна. Яхши боринг, азизим! Агар яхши кутолмаган бўлсак, кечирасиз. (*Йиғлайди.*)

Аркадина (*уни қучоқлаб*). Ҳаммаси жойида бўлди, ҳаммаси кўнгилдагидек. Фақат йиғлаш керак эмас.

Полина Андреевна. Умримиз ўтиб кетаётипти!

Аркадина. Нима ҳам қиламиз!

Сорин (*каттакон қайтарма ёқслик пальто ва шляпа кийган, қўлида таёқ чап томондаги эшикдан киради; уйдан ўтиб кетаётиб*). Синглим, вақт бўлди, кечикиб қолмасак яхши эди. Мен аравага ўтиргани кетдим. (*Чиқиб кетади.*)

Медведенко. Мен станцияга пиёда бораман... кузатиш учун. Мен ҳозир... (*Кетади.*)

Аркадина. Хайр, азизлар, яхши қолинглар... Агар эсон-омон бўлсак, ёзда яна дийдор кўришамиз...

Хизматчи аёл, Яков ва ошпаз унинг қўлини ўпади.

Мени унутманглар. (*Ошпазга бир сўм беради.*) Мана уччалангизга бир сўм.

Ошпаз. Жуда ҳам миннатдормиз, бекам. Оқ йўл! Сиздан беҳад хурсандмиз!

Яков. Худо умрингизни зиёда қилсин!

Шамраев. Хат блан бизни бахтиёр қилиб турсинлар!.. Хайр, Борис Алексеевич!

Аркадина. Константин қани? Унга, мени кетаётипти деб айтинглар. Хайрлашиш керак. Яхши қолинглар. Бирор ёмон сўз айтган бўлсам, узр... (*Яковга.*) Мен ошпазга бир сўм бердим. Уччалангизга...

Ҳамма ўнг томонга чиқиб кетади. Саҳна бўш қолади. Саҳна сўрақидан кузатган вақтда юз берадиган ғала-ғовур эшитилади. Хизматчи аёл столдаги олхўри солинган саватчани олгани киради ва олиб чиқиб кетади.

Тригорин (*қайтиб киради*). Мен ҳассамни унутибман. У, айвонда қолган бўлса керак. (*Уша томонга юра-*

ди ва чап эшик ёнида ичкарига кириб келган Нина блай тўқнашади.) Сизмисиз? Биз жўнаб кетаяпмиз...

Н и н а. Яна учрашишимизни сезган эдим. (Ҳаяжонда.) Борис Алексеевич, мен қат'ий қарор қилдим, мен саҳнага чиқадиган бўлдим, эртагаёқ буерда бўлмайман, отам уйдан кетаман, ҳамма нарсани тарк этаман, янги ҳаёт бошлайман... Мен ҳам сизга ўхшаб... Москвага кетаман. Биз уерда кўришамиз.

Т р и г о р и н (атрофга қараб). «Славян бозори» меҳмонхонасига тушинг... Менга дарҳол хабар бердиринг... Молчановка, Грахольскийлар уйи... Мен шошиляяпман...

Пауза.

Н и н а. Яна бир минут...

Т р и г о р и н (наст овоз блан). Сиз ниҳоятда гўзалсиз... О, тез орада яна учрашамиз, деб ўйлаш нақадар бахт!

Н и н а унинг кўксига бош қўяди.

Мен бу гўзал кўзларни, бу ажойиб, жўзибадор, мулойим табассумни, фаришта софлиги акс этган бу ма'сум чеҳрани яна кўраман... Менинг гўзалим! (Узоқ ўпишади.)

ПАРДА

Учинчи блан тўртинчи парда орасида икки йил ўтади.

ТҮРТИНЧИ ПАРДА

Сорицлар уйида Константин Треплев иш кабинетига айлантирган меҳмонхоналардан бири. Унга ва чапда ички хоналарга қарилдиган эшиклар. Тўғрида айвонга чиқадиган ойнавонли эшик. Одатда меҳмонхоналарда бўладиган мебельлардан бўлак, тўғридаги бурчакка ёзув столи, чап эшик ёнига турк дивани қўйилган. Китоб солинган шкаф, дераза тоқчасида, стулларда ҳам китоблар. — Кеч кирган. Қаллоқлик лампа ёниб туради. Хона ичи нимхира, дарахтларнинг шувуллаши ва шамолнинг трубага урилиб гувиллаши эшитилади. Қоровул шақилдоғининг овози келиб туради. Медведенко, Маша киради.

М а ш а (чақиради). Константин Гаврилович! Константин Гаврилович! (Атрофига қараб.) Ҳечким йўқ. Чол ҳар дақиқада Костя қани, Костя қани деб сўрайди... Усиз-яшайолмайди...

М е д в е д е н к о. Ёлғизликдан кўрқади! (Қулоқ солиб.) Ҳавонинг бемазалигини қара. Икки суткадан бери шу аҳвол.

М а ш а (лампаинг пилигини баландроқ чиқаради).
Кўл тўлқинланмоқда. Тўлқини қаттиқ.

М е д в е н к о. Бир қара, боғ қопқоронғу. Айтиш керак
эди, ундаги театрни бузиб ташласинлар. Худди склетга
ўхшаб хунук ва ялонғоч бўлиб турипти. Пардаси ҳам ша-
молда лопиллайди. Кеча кечқурун унинг ёнидан ўтиб
кетаётганимда, ичида худди биров йиғлаб ётганга ўхшаб
туйилди.

М а ш а. Ана холос...

Пауза.

М е д в е д е н к о. Маша, уйга кетайлик!

М а ш а (йўқ деб бош чайқайди). Мен шу ерда ётиб
қоламан.

М е д в е д е н к о (ёлвориб). Маша, кетайлик! Хойна-
хой боламиз оч қолгандир.

М а ш а. Ташвишланма. Унга Матрёна овқат беради.

Пауза.

М е д в е д е н к о. Кишининг раҳми келади. Бола ахир,
уч кечадан буён онасиз.

М а ш а. Жуда ҳам кишини зерктирадиган бўлиб кет-
типсан. Илгарилари ба'зан фалсафа сотардинг, энди бўл-
са нуқул бола, уйга юр, бола, уйга юр дейсан — бундан
бўлак сендан ҳечнарсга эшитиб бўлмайди.

М е д в е д е н к о. Кетайлик, Маша!

М а ш а. Ўзинг кетавер.

М е д в е д е н к о. Отанг менга от бермайди.

М а ш а. Беради, сен сўра, у беради.

М е д в е д е н к о. Майли, бориб сўраб кўраман. Де-
мак сен эртага борасанми?

М а ш а (тамаки ҳидлайди). Ҳа, эртага дедим-ку. Мун-
ча жонга тегасан...

Треплев ва Полина Андреевна киради; Треплев
ёстиқ блан кўрпа кўтарган, Полина Андреевна эса чойшаблар кел-
тиради; уларни турк диванига қўйишади, кейин Треплев бориб ўз
столига ўтиради.

М а ш а. Буни нима қиласиз, ойи?

П о л и н а А н д р е е в н а. Петр Николаевич Костя-
нинг ёнида ётмоқчи.

М а ш а. Жойни мен солақолай... (Жой солабош-
лиди.)

Полина Андреевна (хўрсинади). Кекса одам бола блан баравар... (Ёзув столи ёнига келади, кафтига таяниб, қўлёмаларга қарайди.)

Пауза.

Медведевко. Хўп бўлмаса, мен кетдим, Маша, хайр. (Хотинининг қўлини ўпади.) Хайр, онажон. (Қайнарасининг қўлини ўпмоқчи бўлади.)

Полина Андреевна (жаҳли чиқиб). Хўп энди! Борақол, худо хайрингни берсин.

Медведевко. Хайр, Константин Гаврилович.

Треплев индамай қўлини беради, Медведевко чиқиб кетади.

Полина Андреевна (қўлёмаларга қараб). Костя, сиздан ҳақиқий ёзучи чиқади, деб ҳечким ўйламаган ва билмаган эди. Мана худога шукур, сизга журналлардан пул ҳам юборабошлашди. (Унинг сочларини силайди.) Жуда чиройли бўлиб кетдингиз... Костя, азизим, қизим Маша блан хушмомала бўлинг!..

Маша (жой солатуриб). Ойижон, уни тинч қўйинг.

Полина Андреевна (Треплевга). У жуда ёқимтой.

Пауза.

Костя, хотин кишига хушмуомаладан бўлак ҳечнарс керак эмас. Мен ўзимдан қиёс қиламан.

Треплев ўрнидан туриб, индамай чиқиб кетади.

Маша. Ана, жаҳли чиқди. Нима қилардинг жонига тегиб!

Полина Андреевна. Машенька, мен сенга ачинаман.

Маша. Ҳожати йўқ!

Полина Андреевна. Сенга жоним ачишади ахир. Мен ҳаммасини билиб юрибман, ҳаммасига тушунаман.

Маша. Ҳаммаси ҳам аҳмоқона гап. Умидсиз севги фақат романлардагина бўлади. Бекорчи нарс. Фақат бўшашмаслик, доимо йўқ нарсани кутиш, олма пиш, оғзимга туш деб ўтириш керак эмас. Модомики юракда ишқ пайдо бўлган экан, уни юлиб ташламоқ керак. Мана эримни бошқа уездга кўчиришга вада беришди. Уерга

кўчиб бордимми, бўлди, ҳаммасини унутаман... Таг-томири блан юрагимдан суғуриб ташлайман...

Икки хона наридан гамгин вальс оҳанги эшитилади.

Полина Андреевна. Костя чалаётипти. Демак, зерикади.

Маша (*индамай вальсга икки-уч айланади*). Энг муҳими, онажон, уни кўз олдимда кўрмасам бўлгани. Иш қилиб Семёнимни бошқа ерга кўчирсалар бас, уерда, ишонаверинг, бир ойнинг ичидаёқ унутаман. Буларнинг ҳаммаси аҳамиятсиз гаплар.

Чап қўлдаги эшик очилади. Дорн блан Медведенко, Соринни креслога ўтқазиб гилдиратиб киришади.

Медведенко. Энди уйимда олти жон бўлди. Бир пул ун бўлса етмиш тийин.

Дорн. Ана шу ҳолда, бир амаллаб яша.

Медведенко. Ҳа, сиз кулаверасиз. Сизнинг пулингиз кўп, пул демаган ачиб ётипти.

Дорн. Пулми? Дўстим, ўттиз йиллик серташвиш иш натижасида, кечани кеча демай, кундузни кундуз демай аранг икки минг сўм орттирган эдим. Уни ҳам яқинда четёлга бориб, адойи тамом қилиб келдим. Ҳозир бир пақирим йўқ.

Маша (*эрига*). Сен кетганинг йўқми?

Медведенко (*айбдорларча*). Нима қилай? От беришмаса!

Маша (*алам блан овозини пасайтириб*). Кўзларим сени кўрмаса яхши эди.

Кресло уйнинг чап томонида тўхтади; Полина Андреевна, Маша ва Дорнлар Сориннинг ёнига ўтирадилар. Медведенко хафа бўлиб, бир чеккага чиқиб кетади.

Дорн. Уйларингизда ўзгариш катта-ку! Меҳмонхонани кабинет қилиб юборибсизлар.

Маша. Буерда Қонстантин Гаврилович учун ишлаш қулайроқ. У истаган вақтда боғчага чиқиб, ўйлаши мумкин.

Қоровулнинг шақилдоғи эшитилади.

Сорин. Синглим қани?

Дорн. Тригоринни кутиб олгани станцияга чиқиб кетди. Ҳозир келиб қолади.

С о р и н. Модомики, синглимни буерга чақириб келтиришни лозим топган экансизлар, демак менинг касалим хавфли. (*Бироз жим қолиб.*) Ана холос, мен хавфли касалман, ҳолбуки менга ҳечқандай дори бермайдилар.

Д о р н. Қанақа дори истайсиз? Валерианками? Содами? Хинми?

С о р и н. Ана, яна фалсафа бошланди. О, бу қандай жазо! (*Диванга имо қилиб.*) Бу ўрин мен учун солиб қўйилганми?

Полина Андреевна. Сизга, Петр Николаевич.

С о р и н. Миннатдорман.

Д о р н (*хиргойи қилиб*). «Тунги кўкда ой сузар аста»...

С о р и н. Мен, Костяга қисса ёзмоқ учун бир сюжет бермоқчиман. У: «Истакли одам», «L'homme qui avoua» деб аталиши керак. Мен ёшлигимда, бир вақтлар ёзучи бўлишни орзу қилгандим — бўлолмадим; чиройли сўзлашишни истар эдим; — аммо ғоят хунук гапирардим (*ўзини-ўзи мазах қилади*): «Аммо, лекин шунинг билан ва ҳоказо унақа, бунақа...» Ба'зан гапнинг хулласига етолмай чўзганим-чўзган, охири терлаб кетардим; уйланишни истадим, аммо уйлангим йўқ; ҳамавақт шаҳарда яшашни хоҳлардим — лекин мана умримнинг охирини қишлоқда ўтказаяпман, вассалом.

Д о р н. Ҳақиқий статский советник бўлишни истардингиз, мана бўлдингиз.

С о р и н (*кулади*). Мен бунга интилмаган эдим. Ўз-ўзидан шундай бўлиб чиқди.

Д о р н. Олтмиш икки ёшга кирган чоқда, турмушдан нолиш, ўзингиз ҳам хўп денг, — олижаноблик эмас.

С о р и н. Бу қандай ўжар одам. Ахир тушунсангизчи, яшашни истайман!

Д о р н. Бу енгилтаклик. Табиат қонунига кўра ҳарбир умрнинг охири бўлиши керак.

С о р и н. Сиз худди тўқ одамга ўхшаб мулоҳаза қиласиз. Сиз тўқсиз, шунинг учун ҳам турмушга бепарво қарайсиз, сизга барибир. Лекин, ўлиш сиз учун ҳам даҳшатли бўлади.

Д о р н. Улим қўрқинчли — ҳайвоний бир қўрқинч... Уни эзиб ташламоқ керак. Онгли равишда ўлимдан қўрқучилар, фақат ҳаётнинг абадийлигига э'tиқод қилучилар ва ўз гуноҳларидан қўрқучилардир. Сиз бўлсангиз биринчидан, э'tиқод қилмайдиганлардан, иккинчидан, сиз-

нинг қанақа гуноҳингиз бор? Сиз суд маҳкамаларида йиғирма беш йил хизмат қилдингиз, шугина холос.

С о р и н (кулади). 28...

Т р е п л е в к и р и б, Сориннинг оёқ томонига ўтиради. Маша ундан сра кўз узмайди.

Д о р н. Биз, Константин Гавриловичнинг ишлашига халал бераяпмиз.

Т р е п л е в. Йўқ, зарарсиз.

Пауза.

М е д в е д е н к о. Рухсат этинг, доктор, сиздан сўрашга, четэллардаги қайси шаҳар сизга кўпроқ ёқди?

Д о р н. Генуя.

Т р е п л е в. Нега энди Генуя?

Д о р н. Уер кўчаларининг говжумлиги яхши. Кечқурун меҳмонхонадан чиққан вақтингизда кўчалар халқ блан тўла бўлади. Киши ҳам оломонга қўшилиб ҳечқандай мақсадсиз, эгри-бугри йўл ясаб, уёқдан-буёққа юради, у блан бирга яшайди, унга томон юради ва унга қўшилиб кетади ва қачонлардир, Нина Заречная сизнинг пьеса-нингизда ўйнаган ягона дун'ёвий руҳ сингари, яккаю-ягона дун'ёвий руҳнинг ҳақиқатан ҳам бўлиши мумкинлигига ишонабошлайди. Айтгандёк, Заречная ҳозир қаерда? Қаерда ва қай аҳволда?

Т р е п л е в. Саломат бўлса керак.

Д о р н. Менга унинг қандайдир бошқача бир ҳаёт бошлаганини айтдилар. Нима гап ўзи?

Т р е п л е в. Доктор, бу жуда узоқ хангома.

Д о р н. Сиз қисқароқ қилиб айтиб беринг.

Пауза.

Т р е п л е в. У уйдан қочиб бориб, Тригоринга тегиб олди. Бу сизга ма'лумми?

Д о р н. Эшитувдим.

Т р е п л е в. Боласи бор эди. Боласи ўлди. Тригорин ундан совуди ва ўзининг эски жазманларига қайтди, шундай бўлиши турган гап эди. Умуман, у ҳечқачон аввалги жазманларини ташлаган эмас, балки ўзининг бебурдлиги блан уёқни ҳам, буёқни ҳам алдаб келди. Менга ма'лум бўлган нарсалардан шуни англадимки, Нинанинг шахсий ҳаёти тамом муваффақиятсиз бўлиб чиқди.

Д о р н. Хўш, артистлик-чи?

Т р е п л е в. Афтидан, бу ундан ҳам баттарроқ. У бир-неча вақт Москва яқинидаги театрда ўйнади, кейин провинцияга кетди. Уша маҳалда мен уни кузатиб юрдим, бирқанча вақт у қаёққа борса, мен ҳам ўша ёққа бордим. У ҳамавақт катта рольларни олар эди, аммо, кўпол, хунук оқ тортиб, кескин ҳаракат блан ўйнарди. Ба'зи пайтларда у усталик блан қичқирар ва моҳирлик блан ўйнар эди. Лекин бу ҳол айрим пайтлардагина юз берар эди.

Д о р н. Демак, ҳарҳолда исте'доди бор экан-да?

Т р е п л е в. Тушуниш қийин. Афтидан, бўлса керак. Мен уни кўрдим, аммо у мени кўришни истамади, хизматкорлари мени унинг ёнига, номерга киришга қўйишмасди. Мен унинг аҳволи руҳиясини тушунар эдим. Шунинг учун ҳам кўришишга ортиқча уринганим йўқ.

Пауза.

Яна нимани айтиб берсам экан сизга? Кейин уйга қайтиб келгач, ундан мактублар олдим. Улар ма'нодор, ҳароратлик, қизиқ мактублар эди: у ҳатто шикоят қилмасди, лекин мен унинг ғоят бахтсиз эканини сездим: ҳарбир сатрдан ғам, асабият сезилиб турарди. Хаёллари ҳам бироз паришон кўринди. У хатга Чайка деб имзо қўйганди. «Русалка» операсида тегирмончи, мен қузғунман дерди, шунга ўхшаб у ҳам, ҳамма хатларида ўзини Чайкаман, деб такрорлайди. Ҳозир у шу ерда.

Д о р н. Шу ерда деганингиз нимаси?

Т р е п л е в. Шаҳарда, карвон саройида. Беш кунча бўлиб қолди, ўша ерда номерда яшайди. Мен унинг олди-га бормоқчи эдим, лекин мана Марья Ильинична бориб келди, у ҳечкимни қабул қилмас эмиш. Семён Семёнович уни кеча кечга яқин бундан икки чақиримча нарида, далада кўрган эмиш.

М е д в е д е н к о. Ҳа мен кўрдим. Уша томонга, шаҳарга қараб кетаётган эди. Мен унга салом бердим ва нима учун бизниқига меҳмон бўлиб келмаслигини сўрадим. У келаман, деди.

Т р е п л е в. Келмайди.

Пауза.

Отаси блан ўгай онасининг уни кўргани кўзлари йўқ. Ҳатто кўрғонга уни яқин йўлатмаслик учун ҳамма ерга қоровулар қўйишган. (Доктор блан ёзув столи ёнига-

боради.) Доктор, қоғозда файласуф бўлиш нақадар осон, амалда эса ғоят қийин!

С о р и н. Жуда латофатли қиз эди.

Д о р н. Нима дедингиз?

С о р и н. Жуда латофатли қиз эди, деяпман. Ҳатто ҳақиқий статский советник Сорин бирмунча вақтгача унга ошиқ бўлиб юрган эди.

Д о р н. Эски хуштор!

Шамраевнинг кулгани эшитилди.

П о л и н а А н д р е е в н а. Бизникилар станциядан келганга ўхшайди...

Т р е п л е в. Ҳа, онамнинг товуши келаяпти.

Аркадина, Тригорин, уларнинг орқасидан Шамраев киради.

Ш а м р а е в (*кираётиб*). Биз стихия та'сири остида қариб, чириб кетаётимиз, сиз бўлсангизчи, муҳтарам хоним, ҳамон гулдекисиз... Ажойиб кофточка, тетиклик... Назокат...

А р к а д и н а. Сиз менга яна кўз тегизиб қўясиз, дилозор киши!

Т р и г о р и н (*Соринга*). Салом, Петр Николаевич! Нима, ҳали ҳам касалмисиз? Яхши эмас! (*Машани кўриб, севиниб.*) Марья Ильинична!

М а ш а. Танидингизми? (*Унинг қўлини қисади.*)

Т р и г о р и н. Турмушга чиқдингизми?

М а ш а. Аллақачонлар.

Т р и г о р и н. Бахтиёрмисиз? (*Дорн ва Медведевколар блан саломлашади, сўнге қат'иятсизлик блан Треплевнинг олдига боради.*) Ирина Николаевна, эски гиналарни унутганингизни ва мендан хафа эмаслигингизни айтдилар.

Треплев унга қўл узатади.

А р к а д и н а (*ўғлига*). Мана, Борис Алексеевич, сенинг ҳикоянг босилган журнални олиб келди.

Т р е п л е в (*журнални олиб, Тригоринга*). Ташаккур. Сиз ғоят марҳаматлисиз. (*Ўтирадилар.*)

Т р и г о р и н. Муҳлисларингиз сизга салом юборишди... Петербургда ва Москвада умуман сизга қизиқадилар ва ҳамавақт мендан сизнинг тўғрингизда сўрайдилар. Қанақа одам, ёши нечада, қора одамми, сариқ одамми, деб савол берадилар. Нима учундир ҳаммалари сизни

ёши улгайиб қолган киши деб ўйлайдилар. Сиз асарларингизни тахаллус блан бостираётганингиз учун ҳечким сизнинг ҳақиқий фамилиянгизни билмайди. Сиз худди Темир Ниқоб сингари сирлисиз.

Т р е п л е в. Бизникида узоқ бўласизми?

Т р и г о р и н. Йўқ, эртагаёқ Москвага жўнасам керак. Бориш лозим. Қиссамни тезроқ тугатишим керак, кейин тўплам учун ба'зи нарсалар ва'да қилган эдим. Қисқасини айтганда — ўша эски ҳангома-да.

Улар гап блан машғул эдилар, Аркадина блан Полина Андреевна уйнинг ўртасига, устига мовут қопланган қарта ўйнайдиган столни келтириб қўядилар ва қанотини очадилар; Шамраев шамларни ёқиб стулларни келтириб қўяди. Шкафдан лото олишади.

Т р и г о р и н. Мен бузуқ ҳавога тўгри келиб қолдим. Шамол қаттиқ эсмоқда. Эртага эрталаб, агар шамол бўлмаса, кўлга балиқ тутгани бораман. Дарвоқи' боғни ва сизнинг пьесангиз ўйналган ерни — эсингиздами, бориб кўриш керак. Менинг миямда бир мавзу' пишиб тайёр бўлиб қолди. Фақат воқиа ўрнини қайтадан аниқлаб олсам бас.

М а ш а (отасига). Отажон, эримга битта от беришин. У уйга жўнаши керак.

Ш а м р а е в (калака қилиб). От... уйга... (Жиддий.) Узинг кўриб турибсан-ку: ҳозир станцияга бориб келди. Дарров миниб кетиб бўлмайди.

М а ш а. Ахир бошқа отлар ҳам бор-ку... (Отасининг индамаганини кўриб, қўл силтайди.) Сизга ишим тушмай ўлсин...

М е д в е д е н к о. Маша, мен яёв кетавераман, рост...

П о л и н а А н д р е е в н а (хўрсиниб). Яёв, мана шундай ёмон ҳавода-я... (Уйин столи ёнига ўтиради.) Марҳамат қилинглар, афандилар.

М е д в е д е н к о. Атиги олти чақирим келадиган йўл, холос... Хайр... (Хотинининг қўлини ўпади.) Онажон, хайр.

Қайнанаси истар-истамас унга ўпиш учун қўлини узатади.

Мен ҳечкимни безовта қилиб юрмас эдим-у, аммо, ёш бола бор... (Ҳаммага та'зим қилади.) Хайр... (Гуноҳкордек қадам босиб чиқиб кетади.)

Ш а м р а е в. Зарарсиз, етиб олади. Генерал эмас-ку, ахир.

Полина Андреевна (столни тақиллатиб). Марҳамат қилинглар, афандилар. Беқорга вақт ўтказмайлик, ҳали замоноқ кечки овқатга чақириб қоладилар.

Шамраев, Маша ва Дорнлар стол ёнига ўтирадилар.

Аркадина (Тригоринга). Узоқ куз кечалари бошланганда, бу жойда лото ўйнайдилар. Мана қаранг; қадимий лото, бу лотода, биз ёш бола вақтимизда раҳматлик онамиз биз блан ўйнар эди. Кечки овқатга қадар биз блан бир партия ўйнашни истайсизми? (Тригорин блан стол ёнига ўтирадилар.) Ўзи сал зериктирадиган ўйин, аммо ўрганиб қолсангиз, чакки эмас. (Ҳаммага учтадан карта улашади.)

Треплев (журнални варақлаб кўриб). Ўзининг қиссасини ўқипти-ю, меникини очиб ҳам кўрмапти. (Журнални ёзув столига қўяди, сўнг чап эшикка қараб кетади, ўтиб кетаётиб онасининг бошидан ўпади.)

Аркадина. Костя, сен ўйнамайсанми?

Треплев. Кечир, негадир ўйнагим келмаяпти. Мен бир айланиб келай. (Чиқиб кетади.)

Аркадина. Ярим тангадан тикамиз. Доктор, менинг учун ҳам қўйинг.

Дорн. Хўп бўлади.

Маша. Ҳамма қўйиб бўлдими? Бошлайман... Йигирма икки...

Аркадина. Бор.

Маша. Уч.

Дорн. Хўш...

Маша. Учни ёпдиларингми? Саккиз! Саксон бир! Ун!

Шамраев. Шошилма-да.

Аркадина. Харьковда мени шундай яхши қабул қилишдики, вой-бўй, ҳалигача ошим айланади-я!

Маша. Ўттиз тўрт!

Саҳна орқасидан ғамгин вальс садоси эшитилади.

Аркадина. Студентлар роса қарсақ чалишди... Уч сават гул, икки гулчамбар беришди, сўнг мана бу... (Кўригидан тўғноғич олиб стол устига ташлайди.)

Шамраев. Ҳа, бу тузук буюм.

Маша. Эллик!

Дорн. Роса элликми?

Аркадина. Узим ҳам антиқа қилиб кийинган эдим... Бошқа нарсани билмадим, лекин кийинишга келганда суягим йўқ...

Полина Андреевна. Костя чалаётипти. Бечора изтироб чекади.

Шамраев. Газеталарда уни жуда ёмонлаб ёзишмоқда.

Маша. Етмиш етти!

Аркадина. У, бунга э'tибор қилмаса ҳам бўлади.

Тригорин. Унинг сра иши юришмаяпти. Ҳамон ўзининг ҳақиқий йўлини топиб олган эмас, қандайдир ғалати, мавҳум, ба'зан ҳатто аллаҳлашга ўхшаган гаплар. Асарида битта ҳам тирик сдам йўқ.

Маша. Ун бир!

Аркадина (*Соринга қараб*). Петруша, зерикаётганинг йўқми?

Пауза.

Ухлаб қолипти.

Дорн. Ҳақиқий статский советник ухламоқдалар.

Маша. Етти! Тўқсон!

Тригорин. Агар мен бунақанги жойда, кўл бўйида яшасам, ёзиш блан машғул бўлиб ўтирармидим? Мен ўзимдаги бу эҳтиросни енгиб, нуқул балиқ овлардим.

Маша. Йигирма саккиз!

Тригорин. Ёрш ёки олабуга балиғини тутиб олиш қандай завқли-а!

Дорн. Мен Константин Гавриловичга ишонаман. Унда нимадир бор! Унинг нимасидир бор! У образлар орқали фикр юритади, ҳикоялари рангбаранг, ёрқин бўладию, мен уларни жуда яхши сезаман. Афсуски, фақат у ма'лум бир мақсадга эга эмас. Та'сир кўргазади холос, бошқа ҳечнарсаси йўқ, ҳолбуки фақат та'сир блан бир гап чиқариб бўлмайди. Ирина Николаевна, сиз ўғлингиз ёзучи бўлгани учун хурсандмисиз?

Аркадина. Буни қаранг-а, ҳалигача мен унинг асарларини ўқиган эмасман. Вақт йўқ.

Маша. Йигирма олти!

Треплев секин кириб келиб, ўз столи ёнига боради.

Шамраев (*Тригоринга*). Айтгандек, Борис Алексеевич, сизнинг бир нарсангиз қолган эди.

Тригорин. Нима экан у?

Шамраев. Бир вақтлар Константин Гаврилович битта чайкани отиб келган эди, сиз менга уни қотириб қўйдиришни буюрган эдингиз.

Тригорин. Эсимда йўқ. *(Уйланиб.)* Эсимда йўқ!

Маша. Олтмиш олти! Бир!

Треплев *(деразани очиб қулоқ солади)*. Мунча қоронги! Нима учун мен бу қадар безовта бўлаётиман, хайронман!

Аркадина. Костя, деразани бекит, совуқ кираётипти.

Треплев деразани ёпади.

Маша. Саксон саккиз.

Тригорин. Мен тугатдим, афандилар.

Аркадина *(хурсанд)*. Балли! Офарин!

Шамраев. Баракалла!

Аркадина Бу кишининг ҳамавақт ва ҳар ерда иши йирик. *(Туради.)* Энди юринглар, бирор нарса еб олайлик. Бизнинг донгдор адибимиз ҳали овқат еганлари йўқ. Овқатдан сўнг ўйинни давом этдирамиз. *(Ўғлига.)* Костя, қўлёзмаларингни қўй, юр, овқат еймиз.

Треплев. Истамайман, ойижон, қорним тўқ.

Аркадина. Ихтиёринг. *(Соринни уйғотади.)* Петруша, овқатга юр! *(Шамраевни қўлтиқлаб олади.)* Мени Харьковда қандай яхши кутиб олишганини сизга айтиб бераман...

Полина Андреевна, стол устидаги шамни ўчиради, кейин у блан Дорн креслони ғилдиради, олиб кетадилар. Ҳамма чапдага эшикка қараб кетади; саҳнада, ёзув столи ёнида ўтирган Треплевгина қолади.

Треплев *(ёзмоқчи бўлади; ёзганларини кўздан кечириб чиқади)*. Мен янги шакл тўғрисида жуда кўп гапирган эдим, энди бўлса ўзимнинг ҳам секин-аста ўша эски йўлга тушиб кетаётганимни сезаётиман *(Ўқийди.)* «Девордаги афишалар, хабар берарди... қопқора сочлар блан ўралган, қонсиз юз» ...Хабар берарди. Ўралган... Бемаза гаплар. *(Ўчиради.)* Қаҳрамонимни ёмғирнинг шовқуни уйғотиб юборганидан бошлайман, бошқа гапларнинг ҳаммасини ўчириб ташлаш керак, ойдин кечаларнинг тасвири чўзиқ ҳамда чучмал. Тригорин ўзига хос услуб ишлаб олган, унга ссон... Унинг тасвирича: тўғон устида синган шишанинг бўйни ялтирайди, тегирмон пар-

рагининг сояси қорайиб кўринади — мана, ойдин кеча тасвири тайёр, меникида эса титроқ нур, юлдузларнинг оҳишта жимирлаши, узоқдан келаётган рояль товушининг сокин, муаттар ҳавога сингиб кетиши... Булар жуда жонга тегадиган гаплар.

Пауза.

Ҳа, мен борган сари шундай қарорга келаяпманки, гап эски ёки янги шаклда ҳам эмас, гап шундаки, киши ҳеч қанақа шаклни ўйламай ёзади, чунки, унинг фикр-ҳисла-ри юрагидан эркин равишда қўйилаберилади.

Кимдир столга яқин бўлган деразани тақиллатади.

Нима гап? (*Деразага қарайди.*) Ҳечнарсга кўришмайди... (*Ойнавонли эшикни очиб, боққа қарайди.*) Кимдир зина-поядан пастга қараб чопиб кетди. (*Овозини чиқариб сўрайди.*) Ким у? (*Чиқиб кетади; унинг айвондан тез ўтгани эшитилади: ярим минутдан сўнг Нина Заречная блан бирга қайтиб киради.*) Нина! Нина!

Нина унинг кўксига бошини қўйиб, оҳишта, товушсиз йиғлайди.

Треплев (*ҳаяжонда*). Нина! Нина! Сизми, сизми-сиз... Мен худди олдиндан бир нарсани сезгандай бўлудим. Қун бўйи юрагим қаттиқ сиқилди. (*Нинанинг шляпасини ва тальмасини ечиб олади.*) О, менинг азизим, менинг қувончим, мана у келди! Йиғламанг, қўйинг йигини.

Нина. Буерда кимдир бор шекилли.

Треплев. Ҳечким йўқ.

Нина. Эшикни қулфлаб қўйинг, битта-яримта кириб қолмасин.

Треплев. Ҳечким кирмайди.

Нина. Мен биламан, Ирина Николаевна шу ерда. Эшикни бекитинг.

Треплев (*ўнг қўлдаги эшикни қулфлайди, чап эшик ёнига келиб*). Бу эшикнинг қулф-калиди йўқ. Кресло блан тўсиб қўяман. (*Эшикка креслони суриб қўяди.*) Қўрқманг, ҳечким кирмайди.

Нина (*унинг юзларига тикилиб*). Келинг, юзларингизга қараб олай. (*Атрофга боқиб.*) Иссиқ, яхши... Илгари буер меҳмонхона эди. Мен жуда ўзгариб кетибманми?

Треплев. Ҳа... Озибсиз, кўзларингиз ҳам каттайиб кетипти. Нина, сизни кўриб турганим — қандайдир тааж-жуб. Нима учун сиз мени ёнингизга киргизмадингиз? Нима сабабдан шу маҳалгача буерга бир келмадингиз? Мен биламан, сизнинг буерда эканлигингизга бир ҳафтача бўлиб қолди... Мен ҳар куни неча марта олдингизга бордим ва худди гадодек деразангиз тагида турдим.

Нина. Сиз мендан нафратланасиз, деб кўрққан эдим. Ҳар куни сизни тушимда кўрардим, менга қарардингиз-у, аммо танимасдингиз. Оҳ, билсангиз эди! Келган кунимдан бери ҳар куни шу ерда... Кўл атрофида юраман. Уйингиз ёнида кўп марта бўлдим, аммо киришга жур'ат этмадим. Келинг, ўтирайлик. (*Ўтирадилар.*) Утирайлигу, хўб суҳбатлашайлик. Буер яхши, иссиқ, шинам... Шамол гувиллаяпти, эшитаяпсизми? Тургеневда шундай бир жой бор: «Бундай кечалар иссиқ уйдан чиқмай ўтирган ва бошпанаси борлар учунгина яхши»! Мен эса чайкаман... Йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман. (*Пешонасини ишқалайди.*) Нима тўғрисида гапирмоқчи эдим? Ҳа... Тургенев... «Тангрим барча бошпанасиз дарбадарларни ўз па ноҳида асрасин»... Майли... (*Йиғлайди.*)

Треплев. Нина, сиз яна... Нина!

Нина. Ҳечқиси йўқ, йиғласам енгил тортаман... Икки йилдан бери йиғлаганим йўқ эди. Кеча кечқурун, театримиз бутун туриптими деб, уни кўргани боққа борувдим. У ҳамон ўшандай турипти. Икки йилдан кейин шу ерда биринчи марта йиғлаб юбордим. Қайгим бироз тарқалди, кўнглим пича ёзилди. Мана кўраётибсизми, йиғидан тўхтадим. (*Треплевнинг қўлидан ушлайди.*) Шундай қилиб сиз ҳам ёзучи бўлиб қолдингиз... Сиз энди ёзучисиз, мен актрисаман... Мана иккимиз ҳам ҳаёт гирдобига тушдик... Мен шод, болаларча яшардим, эрталаб уйғонаманда ашула бошлардим; сизни севардим, шуҳратни орзу қилардим, энди-чи? Эртага эрталаб учинчи классда мужиклар орасида Елецга жўнашим керак, Елецда эса ўқимишли савдогарлар илтифот кўрсатиб, шилқимлик қиладилар, қандай дағал ҳаёт!

Треплев. Елецга нима учун борасиз?

Нина. Бутун қиш театрда ўйнайман деб шартнома тузгандим. Жўнаш фурсати ҳам келди.

¹ И. Тургеневнинг «Рудин» романидан.

Треплев. Нина, мен сизни ла'натладим, ёмон кўрдим, хатларингизни ва суратларингизни йиртиб ташладим, аммо қалбимнинг сизга абадий боғлиқ эканини ҳар он англаб эдим. Сизга бўлган севгимни маҳв этиш қўлимдан келмади, Нина. Сизни йўқотганимдан ва асарларимни бостира бошлаганимдан буён, ҳаёт менинг учун чидаб бўлмас азоб-уқубатга айланди — мен изтироб чекмоқдаман... — Ёшлигим бирдан узилгандай бўлди ва мен ўзимни гўё дун'ёда тўқсан йил умр кўргандек ҳис қилдим. Мен сизни чақираман, қадамларингиз теккан тупроқни ўпаман; мен қаёққа назар ташламайин ҳамаёқда сизнинг чеҳрангиз, ҳаётимнинг энг яхши йилларида менга нур сочган, мана шу мулойим табассумингиз намоеён бўлади...

Нина (*ўзини йўқотиб*). Нега бундай деяпти, нега бундай?

Треплев. Мен ёлғизман, менга ҳечкимнинг севгиси ҳарорат берган эмас, мен худди ертўлада қолган кишидек, совуқдан дилдирайман ва нима ёзмайин, ҳаммаси ширасиз, қуруқ, кўнгилсиз бўлиб чиқади. Шу ерда қолинг, Нина, сиздан ўтинаман, ё рухсат беринг, сиз блан бирга кетай.

Нина тезда тальмаси блан шляпасини киябошлайди.

Треплев. Нина. Нима учун? Нина, худо ҳақи... (*Унинг кийинишига қараб туради; пауза.*)

Нина. Отларим эшик олдида турипти. Кузатиб ҳам ўтирманг, ўзим кетаман... (*Йиғи аралаш.*) Сув беринг...

Треплев (*сув беради*). Ҳозир қаёққа борасиз?

Нина. Шаҳарга. (*Пауза.*) Ирина Николаевна шу ердами?

Треплев. Ҳа... Пайшанба кuni тоғамнинг ҳоли оғирлашган эди, биз уни телеграмма бериб, чақиртириб олдик.

Нина. Нимага сиз, қадамларингиз теккан тупроқни ўпдим, дедингиз? Мени ўлдириш керак. (*Столга энгашади.*) Мен шу қадар чарчаганманки! Дам олсам эди... ором олсам! (*Бошини кўтаради.*) Мен чайкаман... Йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман. Мен — актрисаман... Ҳа, шундай! (*Аркадина блан Тригориннинг кулгисини эшитиб, қулоқ солади, кейин чап қўлдаги эшик ёнига югуриб бориб калид соладиган тешикдан мўралайди.*) У ҳам шу ерда... (*Треплевнинг ёнига қайтиб келади.*) Ҳа, шундай... Майли... Ҳа... театрга ишонмас эди, ҳамиша менинг орзуларимдан куларди, мен ҳам аста-секин ишонмайдиган

бўлиб қолдим, руҳим тушиб кетди... Бирёқдан севги ташвишлари, рашк ҳамда гўдак туфайли доим таҳликага тушиш... Мен майда гап, ожиз бир кишига айланиб қолдим, ўйинларим бема'ни бўлди... Қўлимни қаерга қўйишни, ўзимни саҳнада қандай тутишни билмадим, овозим ҳам бўйсунмасди. Ёмон ўйнаётганингни ўзинг сезган вақтда юз берадиган ҳолатни сиз англамайсиз. Мен чайкаман. Йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман... Эсингизда борми, сиз чайка отиб келган эдингиз? Бир одам тасодифан келдию, уни кўрди ва беқордан-бекорга ҳалок қилди... Кичкина бир ҳикоя учун сюжет... йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман... (*Пешонасини ишқайди.*) Нима тўғрисида гапираётган эдим?.. Ҳа, мен саҳна тўғрисида сўзлаётган эдим. Мен ҳозир унақа эмасман... Энди ҳақиқий актриса бўлиб кетганман. Саҳнада завқ блан ўйнайман, мароқланаман, ўзимни ғоят тетик ва яхши ҳис этаман. Ҳозирча буерда яшар эканман, доим яёв юраман, юриб ўйлайман, ўйлайман-да, кун сайин ўзимнинг руҳий кучим нақадар ўсаётганини сезиб бораман... Костя, мен энди англадимки, бизнинг ишимизда — саҳнада ўйнаймизми ёки ёзамизми барибир, асосий нарса шуҳрат эмас, донг ёхуд мен орзу қилган нарсалар эмас, балки тоқат қилаолиш экан. Мен буни билиб олдим. Ўз э'тиқодингни қўлдан қўйма-ю, ишон... Менинг э'тиқодим бор, шунинг учун ҳам менга унча оғир эмас, мен ўз исте'додим ҳақида ўйлар эканман, ҳаётдан қўрқмайман.

Т р е п л е в (*Ғамгин*). Сиз ўз йўлингизни топиб олибсиз, қаёққа қараб бораётганингизни ҳам биласиз, аммо мен бўлсам, ҳамон нима учун ва ким учун керак эканимни билмаганим ҳолда, ширин хаёллар ва образлар оламида дайдиб юрибман. Менинг э'тиқодим йўқ, вазифам нимадан иборат эканини билмайман.

Н и н а (*қулоқ солиб*). Тсс... Мен кетай. Хайр. Мен машҳур актриса бўлиб кетганимда, кўргани келинг. Ва'да берасизми? Энди хайр... (*Қўлини қисади.*) Кеч бўлиб қолди. Мен зўрға тикка турибман... Жуда ҳолдан кетганман, овқат егим келаяпти.

Т р е п л е в. Қолинг, овқат келтираман...

Н и н а. Йўқ, йўқ... Кузатманг мени, ўзим етиб оламан... Отларим яқинда туришипти... Демак, Ирина Николаевна уни ўзи блан бирга олиб келипти-да? Майли, барибир, Тригоринни кўрганингизда унга ҳечнарсa деманг... Мен уни севаман. Мен уни ҳатто илгаригидан ҳам қат-

тикроқ севаман. Кичкина бир ҳикоя учун сюжет... Севаман, қаттиқ ва эҳтирос блан севаман. Илгари яхши эди, Костя! Хотиранигдами? Қандай равшан, илиқ, хушчақчоқ, нозик гулларга ўхшаган ҳислар... Ёдингидами?.. (Ўқийди.) Одамлар, арслонлар, бургутлар ва какликлар, шохлик буғилар, ғозлар, ўргумчаклар, сувда яшовчи индамас балиқлар, денгиз юлдузлари ва у, кўзга кўринмайдиган махлуқлар ҳам — қисқаси, бутун махлуқлар, бутун махлуқлар ҳамгин бир доира чизарак сўндилар... Ер кўксиди битта ҳам жон эгаси қолмаганига минг асрлар бўлиб кетди ва бу бечора ой ўз фанорини беҳуда ёқмоқда. Энди ўтлоқларда чуввос солиб турналар уйғонмайди ва арғувонзорларда тиллақўнғизлар парвози эшитилмайди...

Треплевни қаттиқ қучоқлайди ва ойнавонли эшикдан тез чиқиб кетади.

Треплев (*паузадан кейин*). Агар уни битта-яримта боғда кўриб қолиб, кейин ойимга айтса яхши бўлмайди. Бу нарса ойимни хафа қилиши мумкин. (*Икки минут давомиди индамай туриб, бутун қўлёмаларини йиртиб, стол остига ташлайди, сўнг ўнг томондаги эшикни очиб, чиқиб кетади.*)

Дорн (*чап томондаги эшикни очибга ҳаракат қилиб.*) Таажжуб. Назаримда эшик қулфланиб қўйилганга ўхшайди... (*Қиради ва креслони ўз ўрнига суриб қўяди.*) Худди гов орқали сакрашга ўхшайди.

Аркадина, Полина Андреевна, уларнинг орқасидан бутилка кўтариб Яков ва Маша, сўнгра Тригорин ва Шамраевлар киради.

Аркадина. Қизил винони ва пивони Борис Алексеевич учун мана буерга, спол устига қўйинглари. Биз ичиб ўтириб, ўйнайверамиз. Қани, афандилар, ўтиринглари.

Полина Андреевна (*Яковга*). Дарров чойни ҳам келтир. (*Шамни ёқади ва ўйин столи олдига ўтиради.*)

Шамраев (*Тригоринни шкаф ёнига олиб келади*). Боя айтган нарсам мана бу... (*Шкафдан қотириб қўйилган чайкани олади.*) Сизнинг буюртмангиз.

Тригорин (*чайкага кўз солиб*). Хотирамда йўқ! (*Ўйланиб.*) Ёдимда йўқ!

Саҳна орқасиди, ўнг томондан ўқ товуши эшитилади, ҳамма чўчиб тушади.

Аркадина (қўрқиб). Нима гап ўзи?

Дорн. Ҳечнарс. Назаримда менинг йўл аптекамда бирор нарса ёрилиб кетганга ўхшайди. Ташвиш тортманг. (Унг қўлдаги эшикдан чиқиб кетади ва ярим минутдан сўнг қайтиб келади.) Худди ўзим айтгандек. Эфир солинган шиша идиш ёрилиб кетипти. (Фингиллаб ашула айтади.) «Қаршингда турибман мафтун бўлиб...»

Аркадина (стол ёнига ўтириб). Уф, жудаям қўрқиб кетдим-а. Мен ўйлабманки, ҳо бирдагидек... (Қўллари блан юзини бекитади). Ҳатто, кўз олдим қоронғулашиб кетди...

Дорн (журнални варақлаб, Тригоринга дейди). Бу журналда икки ой бундан муқаддам бир мақола босилган эди... Америкадан хат, мен сиздан шу ҳақда сўрамоқчи эдим... (Тригориннинг биқинидан ушлаб лампага яқин олиб келади.) ... Чунки, мен бу масалага жуда ҳам қизиқаман... (Овозини пасайтириб секин). Ирина Николаевнани буердан бошқа бирор ёққа олиб кетинг. Гап бундай. Константин Гаврилович ўзини-ўзи отиб қўйди...

ПАРДА

1896